

LXXX.

Протестація дерманскаго архимандрита Яна Дубовича на кiev. митрополита П. Могилу по поводу изданія послѣднимъ книги „Лиеось“ и сдѣланной въ ней несправедливой ссылки на несуществующее сочиненіе протестующаго.

1645 года, іюня 19.

Року тисеча шестсот чотырдесят пятого месеца іюня девятнадцатого дня.

На вряде вгородскомъ, в замъку его кор. милости Луцъкомъ, передо мною Адамом Ласком Черницъким, наместником замъку и буреграбства Луцъкого, становъшы очевисто велебный отецъ Янъ Дубович, архимандрыта монастыра Дерманъскаго, жаловаль и протестовалсе на превелебного его милост отца Петра Могилу, метрополиту Киевскаго дисуницкаго, о то, ижъ он такъ в першой книзе своей, *Номоканонъ* названой, противъ костелови рымъскому бѣючы, яко и теперь въ року свижо прошълomъ тисеча шестсотъ чотырдесять четвертомъ книгу, *Литос або каменъ съ працы выпусчоный* названую, смель и важиль се противъ томуж костелови святому рымскому католицъкому и противъ велебному ксенъдзу Касиянови Саковичови, законъникови светого Авъгустина, въ монастыре лавры Печарское Киевское, которого есть архиманъдрытою, на свет выдати и имя свое подъ именемъ кгрецъкого слова „пиминъ“, што се тлумачытъ „пастыръ“, положившы, въ друкъ подати, а на сведоцтво межи инъным его, а звласъча пайна чотырдесять четвертая титули о сакраменъте покуты и инъдей, привесъти, якобы онъ авътенътице въ скрыпъте якомъс своемъ, на *Перспективу* ксенъдза Касияновую выданымъ, мель помагати помененому его милости отцу Могиле на огиду ксенъдза Кассиана; што все помененый его милост отецъ Могила контра modestiamъ релиозам и конътра авъторитатемъ суамъ учынилъ; о што менованый велебный отецъ архиманъдрыта Дерманъский осведъчивъшы се деклароваль, же жадного скрыпъту противъ *Перспективе* ксенъдза Касиянови въ друк не подаваль и на уйму славы ближнему скрыпътами своими его милости отцу Могиле не помагалъ, оферуючысе о то з его милостю отцомъ Могилою инъ форо фори чынити; и про-

сил, абы тая протесѣтациа до книгъ кгородскихъ Луцькихъ была принята и записана; што отрымалъ.

(Изъ гродской луцкой книги, хранящейся въ Кіев. Центральному Архиву подъ № 2485, л. 207 об.)

Примѣч. 1) Въ 13 § статей— „*punctow uspokoienia Religiey Greckiey*“,—обнародованныхъ 1 ноября 1632 г., между прочимъ, говорилось, что православные и униаты должны сохранять между собою согласіе,—причемъ „*piśma y controwersie, które między sobą mieli, supprimere, y napotytn żadnych, które zwykli exacerbować, nie wydawać.*“ Этимъ пунктомъ статей, безъ сомнѣнія, объясняется сравнительная скудость полемическихъ сочиненій между латино-униатами и православными за время (по крайней мѣрѣ за первые годы) правленія Владислава IV; на этотъ пунктъ, можно думать, опирался и Янъ Дубовичъ, заносъ свою протестацію противъ П. Могилы, якобы нарушившаго *религозный покой* выпускомъ въ свѣтъ *Ливооса*,—хотя—какъ извѣстно—последній вызванъ былъ пападками на православіе К. Саковича, издавшаго сочиненіе (*Перспективу*), наполненное язвительными насмѣшками надъ православною церковію и клеветами на нее. Да и самъ Дубовичъ въ своихъ произведеніяхъ, писанныхъ въ латино-униатскомъ духѣ, не былъ скупъ на укоризны по адресу православныхъ южно-руссовъ и отнюдь не содѣйствовалъ установленію „покоя“ между религіозно разбѣденными своими соотечественниками. П. Могила со всею справедливостію могъ бы сказать о дерманскому архимандриту: *врачу, исцѣлься самъ.*—Что касается до ссылки Дубовича на 44 страницу *Ливооса*, то въ данномъ случаѣ имѣется въ виду слѣдующее мѣсто на ней. Опровергая клевету Саковича, что якобы „*zamknąwszy albo zawarszy się w cerkwi sam pop z spowiadaiacym się albo z spowiadającą się, zwłaszcza z młodą białogłową, y pop też niestary, a drudzy spowiednicy stoią za drzwiami: wie go zły duch co tam czasem bywa za spowiedź . . . czazem (pop) też y priwatini sam na sam w celli spowiedzi słucha, zwłaszcza białych głów*“¹⁾),—опровергая эту клевету, заявляя, что—по всей вѣроятности—Саковичъ видѣлъ рассказанное имъ у своихъ униатскихъ поповъ,—авторъ *Ливооса* продолжаетъ: „*Albo też gdyś w Dubnie mieszkał takowąś spowiedź w cellach w monasterze Świętokrzyżskim u czernic, a częsciey w Miiatinie w folwarku monasterskim panią (ktorey nie mianuie) słuchiwał, ktoreysъ zaiącami czamarę akсамитną miasto rysiw podszył, o czym swiadczy X. Ian Dubowicz Dermanski*

¹⁾ *Perspektiva*, str. 11.

w swoim, przeciwko twoiey Perspektywie napisanym, scripcie.“—Сочинение Дубовича, специально направленное противъ Перспективы Саковича и притомъ изданное не позднѣе 1644 года (годъ изданія *Лиюоса*) въ *библіографіи неизвѣстнѣ*. Самъ Саковичъ, испестрившій своими замѣчаніями широкаго поля бывшаго у него подъ руками *Лиюоса*, противъ приведеннаго нами мѣста изъ этой книги написалъ: „A czemuż ociec Dubowicz, nie znaiąc się do tey na mnie kalumnieny, protestował się na cię o to, Oycze Mohiło, żeś go w tym *spotwaczył*; w Luckim grodzie y w Konsistorzu te protestacie zapisane“. (экземп. библиотеки Варшавскаго Университета). Но тѣмъ не менѣе считать указанную ссылку на *script* Дубовича, *писанный противъ Перспективы*, только *обвиняемъ въ то время полемическимъ приемомъ*, едва ли можно. Во первыхъ (о чемъ скажемъ ниже), не все, написанное Дубовичемъ, было издано: авторъ *Лиюоса* могъ имѣть подъ руками и рукописное сочинение дерманскаго архимандрита съ нападками на Саковича за его *Перспективу*. Во вторыхъ, *Перспектива* была направлена не только противъ православныхъ, но и противъ уніатовъ, и была, такимъ образомъ, неприятна послѣднимъ не менѣе первыхъ; въ томъ же 1645 году, когда занесена была Дубовичемъ помѣщаемая нами протестация, самъ онъ въ своемъ сочиненіи—*Obraz prawosławney Cerkwi Wschodniey*—¹⁾ не щадитъ Саковича, называетъ его *измѣнникомъ* (за переходъ изъ уніи въ латинство) и предостерегаетъ противъ него поляковъ въ слѣдующихъ выраженіяхъ: „Strzeżci się go Panowie Polacy! uczył on się w Kiiowie po turecku i powiadał, że obali Alkoran, jusz to się trzeci raz w wierze przeniwierzył, może i Mahometaniem zostanie i będzie waszym nieprzyjacielem, bo to *vir ad deceptionem natus*. (Wiszniewski, Hist. liter. Polskiéy VIII. 372—373).

Перспектива—одно изъ наиболѣе извѣстныхъ сочиненій Саковича; но большинство изслѣдователей, касавшихся ея содержанія, знакомилось съ нимъ по *Лиюосу*, гдѣ дѣлаются изъ означенной книги выдержки или, въ краткихъ словахъ, излагается сущность помѣщенныхъ въ ней нападокъ на православную церковь. Разумѣется, не смотря на сравнительную полноту и обстоятельность *Лиюоса* въ этомъ отношеніи, онъ не можетъ всецѣло замѣнить самой *Перспективы* (въ смыслѣ ознакомленія съ нею). Отводя довольно большое мѣсто означенному сочиненію Саковича въ изслѣдованіи, мы

---

¹⁾ Объ *Obrazъ Praw. Cerkwi Wschodniey* упоминаютъ польскіе біографы—*Estreicher*, *Wiszniewski* и друг.,—причемъ послѣдній дѣлаетъ изъ него небольшую (приводимую нами) выдержку. Но мы нигдѣ не нашли этого сочиненія: ни въ русскихъ, ни въ заграничныхъ бібліотекахъ.

приводимъ здѣсь вполнѣ двѣ любопытныя „предмовы“ къ *Перспективѣ* (посвященіе Станиславу Любомірскому и предисловіе для читателей), а также для ознакомленія съ литературными приѣмами автора дѣлаемъ нѣсколько выдержекъ изъ самаго сочиненія.

а) *Посвященіе Любомірскому.*

Niemasz w tym żadney wątpliwości, Jasnje Wielm: M. P. Woiewodo Krakowski, Panie y Dobrodzieiu moy, że żaden iako Bogu Stworcy swemu, tak y Oyczyźnie niemoże się więcey podobać y przysłużyć, iako ten, który prawdziwey Religiey przeciwko obłądliwym Religiom szczyrym y nieustraszonym iest obroncą y promotorem. Bo prawdziwa wiara iest, iako iedyny filar, na ktorey się nie tylko zbawienie nasze, ale y całość Rzeczypospolitey wspiera y gruntuie. Więc iedni powagą y wspaniałością, drudzy ostrożną pasterską czułością, inszy żarliwym o prawdę świętą piorem y życzliwą pracą zwykli tego naydroższego Kleynotu w Oyczyźnie bronić. A toż y ia lubo nieudatnego rozumu, poważyłem się iednak moję małą pracę na świat wydać, y na widok ludzki wystawić, abym ziemkow moich, narod Ruski, w ciężkich y obłądliwych ciemnościach upornie trwających, mógł poratować y rękę pomocy iakokolwiek dać. Bo nieutulony żal każdego prawowiernego Katholika wsruszyć y rozrzewnić musi, gdy się przypatrszy, że on Wschodni Kościół przed tym w tak mądre y święte Doktory szczęśliwy, tak w pracach y dozorze sławny, tak w doskonałości nienaruszony, tak w dostatki y ozdoby bogaty: teraz w taką ohyde, podłość, nikczemność y obłądzenie przez niezbedną schizme przyszedł, że się iuż w nim nie Greckiey oney świętey prawosławney wiary dogmat, ale heretyckich błędow, y pogańskich zabobonow z żalem każdy prawowierny napatrzeć może. Aniedziw, bo iak dom bez gospodarza, członki bez głowy, okręt bez stynnika, woysko bez wodza y hetmana, tak owce bez pasterz w rozsypkę y w ostatnie niebezpieczeństwo y zgubę przychodzą. A iako Moskwa mowi: „po diłom y po hrechom sie stało“. Wzgardzili Patriarchowie Grecey Pastyrzem swoim, Wikariuszem Chrystusowym, przeto muszą teraz poganina Turczyna słuchoać. A co więtsza, y Pana Boga zań ze wszystkim swoim duchowienstwem proszą, aby mu nad wszystkimi nieprzyjaciółmi iego, to iest, nad chrześciany dał zwiciestwo: a ledwie nie toż się może rozumieć y o Ruskim duchowienstwie Disunitskim, ktorzy, prosząc Boga za Patriarchę hołdownika Tureckiego, tegoż życzą Cesarzowi Tureckiemu, czego y Patriarcha ich? Iakoż y w Expedicyey Kozackiey na oko się to ukazało, że nie tylko popi Schizmaticcy kozakow do rebelliey pobudzali, ale y na harce przeciw woysku Koronnemu wyiezdżali, a to wszystko iakoby względem obrony Religiey swojey Schizmatickiey. Yby nie czułością,

Kroļa Jego M. y odważną przewagą Jasnie Wielm: Ich M. M. P. P. Hetmanow, y subsidiis Ich M. M. P. P. obywatelow Koronnych, y walecznego Rycerstwa męstwem, y wylaniem tak wiele krwi dla całości miłej oyczyzny tej kozackiej insolenciei się zabieżało, tedy, uchoway Boże, blisko tego było, żeby servi nostri dominantur nobis. Ale iako contra Deum non est consilium, tak przeciw wierze ś. Katholickiej żadne piekelne heretyckie y schizmatyckie szturmy nieprzemogą: y lubo opprimitur sed non supprimitur Ecclesia Dei, bo na mocney opoce ufundowana iest. Ale iuż ex thesi ad hypothesim przystępuię. Po wydaniu tego skryptu mego z druku, długom myślił y pilnie uważał, Jasnie Wielm. M. P. Woiewodo Krakowski, Panie y Dobrodzieiu woy, komu bym go pod protekcyą y patrocynium miał poddać? tedy z wielą y ważnych przyczyn, osmieliłem się, lubo ieszcze nieznaomy y niezasłużony sługa y Bogomodlca W. M., mego M. Pana, ten płod prace moiej w szacie Polskiej niewidany, ale do wiadomości duchownym y swietckim stanom wielce potrzebny, pod zacnym Tytułem y Herbem W. M., mego M. Pana, Jaśnie Wielmożny M. P. Woiewodo Krakowski, Panie y Dobrodzieiu moy, światu Polskiemu ukazać, mając to za pewną, że W. M., Moy Pan, tak zacnością stanu swego w naywyższym woiewodstwie Senatorskiego, iako y żarliwością pobożności Katholickiej, temu skryptowi memu powagi y ozdoby przydać będziesz raczył, więc y to motium było, że pod ten czas w tym stołecznym mieście Koronnym przy Akademiei Krakowskiej, iako iey Alumnus żyjąc, y darow mnie od Pana Boga użyczonych na zbawienie moie y bliźnich moich zażywaiąc, między inszemi książkami y tę książkę o Greko-ruskich błędach y superstyciach, dla ichże samych przestrogi z druku wydawszy, za słuszną sądziłem te prace moie iako pierwszemu y przednieyszemu tego miasta y woiewodstwa Krakowskiego Senatorowi y Generalnemu Staroście ofiarować. Przytym wiedząc, żeś W. M., moy Pan, z Ich M. M. przezacnym potomstwem swoim tak wielu włości y majątności w krajach Ruskich iest Panem, gdzie tak wiele duchowieństwa Ruskiego w manastyrach y przy cerkwiach, temi y takimi superstyciami y błędami uwikłanego, żyie, y poddanych W. M., mego M. Pana, a swoich paraphian udawaniem ołowu za złoto, błędow za prawde zawodzą: na co nietylko duchowney, ale y swietckiej zwierzchości należy okiem Katholickiego wzroku patrzeć, gdyż unicuique mandatum est de proximo suo ¹⁾. Naostatek, wiedząc, żeś W. M., moy M. Pan, z wielkimi y wysokimi domami y familiami Senatorskimi y Xiążęciami w tym Panstwie spowinowacony, zechcesz teyże prace moiej pod

¹⁾ Eccl.

przecznym imieniem y tytułem W. M., mego M. Pana, na swiat wydaney, Ieh M. M. uczestnikami uczynić: żeby Ieh M. M. o takich Grekoruskich obłędliwościach wiedząc, pro occasione z Ruskiego narodu ludzmi, zwłaszcza na seymach, gdzie nawięcey hałasow o Religiją czynią, in charitate chcieli conferować, y do zgody y iedności doskonałej onych za radą y powagą W. M., m. M. Pana, z Kościołem ś. Rzymskim przywozić. A mowie do iedności doskonałej, nie malowaney y pozwierzchowney, gdyż wiele iest Unitow pozwierzchownych y dla dobrego tylko imienia nomen Unionis noszą, a drudzy rozmaıtą zwierzchnością przymuszeni, ale intus toti sunt Schismatici. Boć to dziwna, przeczni Katholicy, że żaden uniatski pop, ani zakonnik, ani Władyka, nie prosi Boga za Oycą ś. Papieża Rzymskiego, procz tylko sam Metropolita, y to tylko w ten czas, gdy Liturgią odprawuie. Do tego, Symbolum fidei, *wierzę w iednego Boga*, po schizmatycku w cerkwi przy Liturgiey, nieprzydawaiąc pochodzenia Ducha Ś. y od Syna, recituią, w czym im y sami Schizmatycy przymawiaią, a Katholicy Rzymianie, ktorzy o tym wiedzą, barzo się z tego gorszą. Że nomen Unionis Uniti in ore habent, a re ipsa cum Schismaticis concordant; o czym Sancta Sedes Apostolica tak prze odległość mieysca, iako y przez nieoznaymienie nie może wiedzieć, acz może się iaka pobożna persona obrać, że tę książkę moie na lacinski ięzyk przełożywszy, zechce S. Sedi Apostolicae et S. Congregationi de propaganda fide przełożyć, a potym, gdyby wyszła visita a Sede Apostolica, dopieroby dało się wiedzieć, co iest za discrimen miedzy Unią y Schizmą. A co nie-tylko mnie, ale y drugich a ritu Graeco ad ritum Romanum przeniosło y przenosić będzie ¹⁾, krotce do czytelnika Grekoruskiego namienie. Ale iuż oddaiąc te prace moie W. M. Jaśnie Wielmoż: M. P. Woie: Krak: P. y Dobrodzieiu moy, prace, mowie, niewyśmienicie, ale po prostu, iako o grubych błędach Grekoruskich grubo do grubych napisaną, oddawam y samego siebie w miłościwą łaskę, obrone y protekcją W. M., mego M. Pana y Dobrodzieia, Pana Boga prosząc, abyś W. M., moy M. Pan długoletnie na ozdobę Kościoła Bożego, na usługę miłej Oyczyny, y na pocieche przecznemu potomstwu swemu w dobrym zdrowiu żył. Dat. w Krakowie. Anno 1642. Novembris 10.

б) *Предисловіе „до чителника Религіи Грекорускіей“.*

Wszelka odmiana człowieczego stanu zwykła więc w podziwienie drugich przywozić, łaskawy czytelniku, a pospolicie dwoiaka odmiana w lud-

---

1) *Masz li niedoszłym w Cerkwi Ruskiej być Unitem, wolisz że w Cerkwi Rzymskiej zostać Katholikiem.*

ziach bywa: abo z dobrego w lepsze, abo z lepszego w gorsze, y łatwo zrozumieć, która pochwały, a która nagany godna. Dziwiwie się ich wiele nie tylko z Disunitow, ale y z Unitow, że ia, będąc przed tym mało nie nad inszych żarliwszym Unitem y gorącym Uniey promotorem, a teraz w szędziwym wieku moim, gdy mi iuż na siodmy krzyżyk poszło, opuściwszy Unią y Grekoruskie nabożeństwo, zostałem per dispensam S. Sedis Apostolicae Rzymskiego Kościoła kapłanem. Lecz gdyć przyczyny, uważny czytelniku Grekoruski, dla którychem to uczynił, przełożę, nie tylko przestanieś się dziwować, ale y sam, da Bog, w tey odmianie możesz mię nasładować. Masz tedy wiedzieć, zacny czytelniku Grekoruski, że nieuczyniłem ia tey odmiany z lekkomyślności iakiey, abo dla nabycia iakiey tego świetney sławy, abo honoru y przełożenstwa iakiego, bom to wszystko, przy twoim nabożeństwie żyjąc, miał, y więszey sławy y przełożenstwa w nabożeństwie Rzymskim nie mogłem się spodziewać. Nie uczyniłem też tego z musu y desperacyey iakiey, bom libere Archimandryey moiey Dubienskiey successowi memu Wielbnemu Oycu Prokopowi Chmielowskiemu natione Mazurowi cedował, y cesią onemu na piśmie za wiadomością ieszcze ś. pamięci Oycy Korsaka Metropolity y drugich władykow uczynił, y iachawszy do Lublina do X. J. M. Zasławskiego Dominika, tamem y za chleb X. Jego M. podziękował y oycy Chmielowskiego na swoje mieysce X. Jego M. kommendował, a potym y manastyr przystoynie ze wszystkim oycu Chmielowskiemu oddałem, a sam miałem do Rzymu z niebożczykiem oycem Korsakiem iachać, ale mi poniekađ niesposobność zdrowia, pod ten czas przypadająca, przeszkodziła. Tom dla tego przypomniał, dowiedziawszy się, że mię nieprzyjaciel moy inaczey do ludzi udaie. Nie udałem się też do schizmy ani do herezyey, co pospolicie desperaci czynią, lubo mi schisma Kiiowska przełożenstwa niepodłe u siebie ukazywała; nieuczyniłem też tey odmiany na wzgarde iedności świętey, którą nam sam Zbawiciel, na śmierć krzyżową idąc, gorąco zalecił, y Boga Oycy o to prosił, abysby wierni iego byli iedno, iako on iest z Bogiem Oycem iedno¹⁾, y nie odmieniłem ia tym prześciem moim do nabożeństwa Rzymskiego wiary, alem ią ieszcze ztwierdził, postawiwszy nogi moie na mocney opoce wiary Ś. Katholickiey. Tylkom to ia: błędy, herezye y zabobony Grekoruskie zostawił, których uniatcy przełożeni nie staraią się z cerkwi swojej wykorzenić. Y owszem y tych, którzy ie chcieli wykorzeniać, przesładowali, czego na sobie, och, poznał, gdym w wydaniu książki na swiat iawny błąd w starym kalendarzu, a potym, y w adwinstrowaniu Sacramentow y

---

¹⁾ Ioan. 17.

w inszych ceremoniach wielkie błędy y zabobony im pokazał. Za co mię na śmierć praw przesladowali: y ieden z Władykow Uniatskich przywoził mię do tego, abym się był publice tey prawdy, po katholicu w Kalend: napisaney, w cerkwi z ambony wyrzekł, na co gdym dobrym summieniem niepozwoił, tedy nasiał był na mię na gospode swoich porwancow, chcąc y mnie y konie y rydwan ze wszystkim zagrabić, a żem pomocą xiężey Katholickey y Panow Szlachty onych nasłancow wypędził, a samem się do plebaney przeprowadził. A gdym do Krola J. M. y J. M. X. Nuncyusza w tey oppressey moiey się iachał: Władyka, rozumiejąc, żem do Zamoscia iachał, wyprawiwszy ze mną dziesiątek porwancow, dawszy im 60 złotych, aby mię poymawszy do niego przyprawdzili, a iesli bym się bronil, tedy y żywota mię pozbawić dispensował, ale mnie niewinnego Pan Bog zachował, a to snać y dla tego był sobie ieszcze niezasłużył Korony męczenskiej, y żeby Unia przez zamordowanie moie od Unita hanby więtszey nieodniosła. Pisał potym list do J. M. X. Officyała Lubelskiego, X. Turobolskiego, aby tey książki moiey, iako niezbożney zakazał bibliopółom Lubelskim przedawać. Ale X. Officiał, przeczytawszy tę książkę, a widząc że po Katholicu iest napisana, pozwoił ją przedawać. Potym Sobor na swoich popow uczyniwszy, przykazał, aby dostaiąc moich książek palili, która książka approbowana iest od censorow Katholicich y od Akademiei Krakowskiej. Więc gdym y Sobor Kiiowski Schizmatycki, z Ruskiego na Polski ięzyk przełożywszy, wydał y w niem niektore absurda pokazał, zwłaszcza in Sacramento Extremae Unctionis, o czym w samey książce znajdziesz, y rozumiejąc, że mi za to Uniaci będą gratifikować, że bez ich kosztu błędy schizmatyckie swiatu pokazuie; alie oni mnie za to ieszcze barzies poczeli przesladować, y mowi sam terazniejszy Metropolita Ociec Sielawa, że y my także ten Sakrament odprawuiemy. Rzekłem, to też in eodem praedicamento iesteście z Schizmatykami. Dopiero ieszcze barzies począł fulminować przeciwko mnie. Widząc tedy ia, że terazniejszy Władykowie titulum tylko Unionis cum Romana Ecclesia habent, a cum Schismaticis we wszystkim się zgadzaią, iz ichże ksiąg, błędow y zabobonow pełnych, nabożeństwo odprawuią ¹⁾, y że oney miłości y zarliwości pasterskiej po smierci onych świętey pamięci godnych Metropolitow y Władykow, Pocieia, Rutskiego y Korsaka, Błogosławionego Iosaphata, Morochowskiego, Poczapowskiego y Smotrzyckiego, w nich niemasz, y że nie tylko sami siebie Władykowie, ale y samego Metropolita znieważaią, iako ieden z Władykow na Wołyniu brodę Metropolitowi zesłemu wy-

---

¹⁾ Uniaci z ksiąg Schizmatyckich nabożeństwo odprawuią.

targał, a drugi policzki mu dawał: o czym na Wołyniu głośno. Także ieden Władyka Oyca Iana Dubowicza, Archimandritę Dermanskiego, kozackim fortelem Monastyr ubiegszy, y onego poymawszy y zdespektowawszy, do więzienia ciężkiego dał, y czyrwonych złotych w pasie iego (salvo honore) rupturnym szukał, y by go była Iey M. P. Woiewodzina Wilenska przez swoich ludzi nie wyzwoliła, tedy by był tam y śmierć podiał, a choć ta sprawa y przed Metropolitem, y przed drugim duchowienstwem była, przedcią gwałtownikowi tego iakoby należało niezganiono, tylko przeproszeniem wszytkiego zbyć nakazano. Iam też wielkie przesladowanie y na zdrowiu, y na sławie, y na substaneyey moiey od tegoż Władyk(i) odniósł, mi był wszytkie moie rzeczy ad fidele depositum dane, praetextu falsi o śmierci moiey rumoris, gwałtownie zagrabił, y aż o wiadomość y protekcyą Krola Jego M. y I. M. X. Nuncyusza ta oppresia moia musiała się oprzeć. Y nie miałem ia słuszney przyczyny do opuszczenia tey pozwierzchowney Uniey, a udania się do utorowanej drogi y krolewskiego goscinca Kosciola powszechnego? Ktorymby idąc, mogłem bezpieczniey dosc do tego celu, do ktorego nas Pan Bog stworzył. Y miał zem ia dłużej z utrapieniem ducha mego na te dissensie y niezgody Ruskie patrząc? gdzie ieden drugiego naiezdza, cerkwi y manastyrze sobie wydzieraią, krew Chrzescianską miedzy sobą rozlewaią. A potym zawody prawne z sobą, y processa y banicye z pogorszeniem żydow y heretykow czynią, y koszty daremne na to expenduią, y siebie y maiętności cerkiewne wyniszczaią y w spustoszenie przywydzą. Ano czy nie lepiej by te koszty na ludzie godne y uczone ważyć, ktorzy by y nauką y przykładowym życiem ludzi grubych do znajomości prawdy Bożey przywodzili, miedzy ktoremi naprzedniejszy by moim zdaniem sposob był katechizowac, to iest, Katechizmu Katholickiego nie tylko Ruskie pospolstwo, ale y same nieumiejętne duchowienstwo w miastach y miasteczkach nauczać, czego nigdziey u Rusi nie masz, zaczym z grubey niewiadomości upor tylko miedzy Rusią zostaię. Bo ignoti nulla cupido, y tylko ta Unia y Disunio turbacyą y hałasą w Rzeczypospolitey na Seymach czyni. Dla iedney cerkwi Lubelskiey Seymy do rozerwania przychodzą, y cerkiew za to niestoi, co turbacyi na Seymikach y na Seymach przywnosi, y przynosić będzie, iesli Disunitow nieuspokoią. Iam życze, ¹⁾ żeby przy iedności ta Cerkiew zostawała, ale żeby w lepszey reformie niżli teraz iest, gdzie ieden tylko pop idiota znajduie się, a na takim mieyscu publicznym, y gdzie zakonnikow choc Schizmatykw po 6 y po 8. mieszkuiwało, także ubodzy y szpitalni, teraz z Uniey lada osoby

---

¹⁾ Musi się prawda mowić y Unitom y Schizmatykom.

tam żyją. Zkąd y Uniey urąganie, samym Katholikom wstyd, ktorzyby radzi pomnożenie iedności ś. na tym tam mieyscu widzieli. Przynamniej niech by Uniacy z Disunitami aemulatione w tey mierze z sobą szli. Wziął Ociec Mohiła Cerkiew S. Sophiey w Kiiowie od kilku set lat spustoszałą, a teraz tak ją reformował, że od wszystkich ma pochwałę. Także manastyrze reformuie, szkoły funduie, y wiele dobrého w stronie narodu swego czyni, y gdyby tylko schizmie chciał waledikować, a w iedności z Kościołem ś. Rzym-skim inkorporowanym być, bez wątpienia (iako w ostatnim punkcie namienił) nie tylko Metropolego, ale y Patriarszego honoru godzien by był, day mu Boże upamiętanie y drugim z nim. Iesli zaś w takim rozdwoieniu, w iakim teraz Rus iest daley będzie, tedy według słow Zbawicielowych: ¹⁾ Dom na dom walący sie, muszą oba upaść. Iakoż barzo się Ruskiemu narodowi na to zanosi, a to y dla samey tey niezgody y niemiłości y nieuki, zbrzydziwszy się drugi temi zabobonami y narąganiem od braciey swoich Rzymian, przyedzie do nabożeństwa Kosciola Rzymskiego, gdzie zgoda w wierze, wszyscy bowiem iednako po wszystkim swiecie Katholicy wierzą, miłość wielka miedzy duchownymi y poszanowanie, nauka y umiejętność głęboka, ozdoba w Kościele y porządek iak w niebie, czego u Rusi niemasz, tak wiele klasztorow y roznych reguł, co wszystko pobutką będzie Rusi do przystania do Kościoła Rzymskiego, (z)właszcza stanowi szlacheckiemu. Bo dziatki Szlachty Ruskiej, w szkołach y akademiach y kollegiach Katholickich się ucząc, nawykłą nabożeństwa Kosciola Rzymskiego, a wyszedszy z szkoły, ieden na żołnierską, drugi na dwor iakiego Katholickiego Pana uda się, (bo u Ruskiego Szlachcica nie będzie miał służby), tedy musi iść z Panem do Kościoła ²⁾, także z towarzystwem na żołnierskiej musi kompanią mieć y w nabożeństwie, y w zażywaniu potraw, a potym, nawykszy nabożeństwa Rzymskiego, swego Ruskiego odwyknie, y owszem drugi przy dworze abo y na żołnierskiej nieradby, aby go Rusinem zwano: zaczym necessario przyidzie mu w nabożeństwie Rzymkim zostawać. A ieszcze gdy sobie żonę poymie Lachawkę, tedy sama niezgoda w postach y w świętach przymusi go do iedności z żoną w wierze Katholickiej, pomoże też do tego y xiądz, nawiedzając owieczke swoje, a może tyż być y Pop na ten czas, tedy lada quaestią zada prostakowi popowi, a pop abo nie będzie umiał na onę quaestią odpowiedziec, abo lada iako cum absurdo odpowie, tedy y pop y pan in confusi-

---

¹⁾ Mar. 8.

²⁾ Wiele znam Panom y Paniey, ktorzy niechęą Rusi na dworach swoich chować, aż Katholikami zostaną, y zostaią.

one zostaną, a potym obaczywszy się pan zostanie Katholikiem, czego za łaską Bożą tak wiele iest przykładów. Ieszcze gdy by Kalendarz ¹⁾ za iedno z Kościołem Rzymskim był, tedy by iakoż kolwiek mogła się Rus przy swym nabożeństwie ostać, ale bez zgody w Kalendarzu y Unia y Disunia będzie upadała. Y owszem, by nie ta Unia przepoń Rusi uczynia, tedy by iuż święt-sza część Rusi w nabożeństwie Kościoła Rzymskiego była. Ale to Unici, wziąwszy klucz wyrozumienia, y sami realiter do iedności z Kościołem Rzym-skim nie wchodzą, y tym, ktorzy by wnić chcieli, przekadzaia, mowie, że realiter nie wchodzą, ²⁾ bo wiele iest Unitow tytuło, ale nie rzeczą, abo dla maiećności, albo dla boiazni zwierzchności: ukazało to się na iednym Wład-yce, gdy mu Schizma pod czas interegni usiłowała Władcytvo wziąć, co on widząc, skłonił się iuż był do oddania posłuszeństwa Patryarsze Greko-turskiemu, byle przy Władcytwie się został, z czego barzo go strofował swiet-ski człk ś. pamięci Iego M. Pan Mikołay Tryzna, na ten czas Kuchmistrz Wielkiego X. Litewskiego, w Warszawie na Seymie przy obecności wszystkich Władcykow y Metropolity Oyca Rutskiego. Owo zgoła, poczeli byli tę Unią Duchem, a teraz konczą ją ciałem ³⁾. Tamci pobożni Metropolitowie y Wład-ykowie krwią swoją iedność koronowali, a teraznieyszy symonią y łakom-stwem ją pieczętują ⁴⁾; nie mowie o wszystkich, ma Pan Bog swoich, y nie iedność święta, ale osoby, w szate pozwierchney iedności przybrane, tu się ga-nią, że nie takimi sposobami y srodkami iakimi by należało, tę świętą rzecz promowują. Co ia widząc, że res Unionis po smierci ś. pamięci X. Rutskie-go non incrementum sed decrementum bierze, a Schizma in dies augetur et crescit, y zwątpiwszy o skuteczney zgodzie Ruskiego narodu z Kościołem Ś. Rzymskim, wolałem się cało oddać Kościołowi Ś. Katholickiemu, niechcąc darmo oleum et operam między Ruskim narođem tracić, nie się na to nie oglądaiąc, co mi drudzy zarzucaia, żeś mogł przy naszey stronie zostaiąc więtszą sławę y przysługę u Pana Boga mieć, niż gdyś się udał tam, gdzie y bez nas wiele godnych y uczonych ludzi iest. Na com ia odpowiadał słowy Zbawicielowemi, że habendi dabitur ⁵⁾, a od niewdzięcznych odchodząc, y proch od nog otrząsając kazał P. Iezus ⁶⁾. Y o tym też kto mię mogł upewnić, że ży-

---

¹⁾ W Kalendarzu wielce potrzebna zgoda.

²⁾ Luc. 11.

³⁾ Galat. 3.

⁴⁾ Słyszałem że Władyka Chelmski ma iachać do Rzymu, staraiąc się sobie o Me-tropolią, y na Oycow Iezuwit: o Saraż, y na mnie chce się tam skarżyć za prawdę, non est iste vir pacis, q...

⁵⁾ Mat. 13.

⁶⁾ Mar. 6.

cie moje przy was cum maiori merito, aut de merito mogło być. Y nie pierwszy to ia te odmianę a ritu Graeco ad ritum Romanum uczynił, ale wiele ich przedemną tak w oyczyźnie naszey z Domow zacnych y Familiey wysokich to uczyniło, y czynić będzie: iako y w samey Grecyey po czasie Soboru Florentskiego ludzie mądry, zostawiwszy Grekow w ich uporze y odszczepieństwie, do Włoskich się kraioy przeniesli y Kościołowi się Rzym-skemu oddali. Toż uczynił y on Cyrillus Słowianskiey apostoł, widząc zatwardziałość y upor Słowian, opuścił ich y poszedł do klastoru Rzymskiego na gore Cassinum, gdzie święty Nyllus był Opatem: iako pisze Haiek historyk Czeski. Co y ia da Bog wkrótce uczynie. A chociaż nieboszczyk Xiądz Rutsky wyniosł był Reve à Sede Apostolica, żeby nie wolno było Rusi przechodzić a ritu Graeco ad ritum Latinum, ale Rzeczpospolita Polska y słowa na to nie dała rzecz, y nie było to in executione, gdyż wolno każdemu w wolney oyczyźnie ad perfectiorem Religionem się udawać. Zaczmy y ia wolałem najmnieyszym w Kościele Świętym Katholickim Rzymskim zostać Kapłanem, niżli nawiętszym w Grecoruskiej cerkwi przy takich błędach y superstycyach być Archimandrytą, y ufam Panu Bogu, że y drugich z narodu Ruskiego tak z Schizmy, iako z Uniey będe widział in hoc passu moich nasladowcow, gdyż to sami często y zacni ludzie z Ruskiego narodu mówią: że wolemy być własnemi Katholikami Rzymiany, niżli iakiemiś niedoszłymi Unitami, y dobrze mówią. Day Boże, aby skutkiem y samą rzeczą to pełnili, co usty mówią. Iakoż macie wiedzieć Panowie Disunicy: że kto tu na ziemi nie chce Cerkwie Ś. Katholicki(ey) (Rzymskiey rozumiey) mieć za matkę, ten też pewnie nie będzie miał Boga Oyca w niebie ¹⁾. A ta matka, abo owczarnia, ma być jedna, y na tym swiecie, bo w niebie niepotrzeba iuż będzie Pasterzow, gdyż nie będzie kogo paść, nie będzie tam wilkow, ani kozłow, ani naiemnikow, ani niewiernikow, ani złowiernikow, heretykow y schizmatykw, ale wszystko tam wybrani Boży y Krolowie w Krolestwie Niebieskim będą. Do tey tedy **Jedney** Owczarnie Kościoła Katholickiego miey się zacny narodzie Ruski, w ktorym zostaiąc, y po katholicku w nim żyjąc, doznasz y tu ieszcze w Cerkwi woiuiącey owocow y skutkow wiary Ś. Katholickiey, ale daleko obficiey w oney tryumphiującey Cerkwi przez uwieblenie dusze y ciała twego na wieki wieczne będziesz doznawał, chwając Pana Boga w Troycy Ś. Jedynego. A ia iuż tobie, zacny narodzie Ruski, y twemu nabożeństwu y ceremoniam czyniąc valetę, Panu Bogu cię poruczam, y onemu dziękuję, że skłonił serce Sanctissimi Patris D-ni nostri

---

¹⁾ Cyprian S. lib. 4. Ep. 2.

Urbani Papae Octavi ad recipiendum me in gremium Sanctae Romanae Ecclesiae; w ktorej zostaiąc iuż z Symeonem onym sprawiedliwym starcem, piastunem P. Jezusowym, z weselem śmierci będę czekał, Panu Bogu modły oddając y ofiary codzienne tak za siebie, iako y za wszystkich wiernych y za nawrocenie heretyków y Schizmatyków przynosząc, żeby ich iakimi on wie sądami do Jedności Kościoła Ś. przywiódł. Amen, day to Boże.

2) *Извлечения из самого сочинения:*

1) *из отъѣла подъ заглавиемъ: „Inconvenientia Bierzmowanu“.*

„O Tym sakramencie Chrismatis albo Bierzmowania aż do odnowienia Jedności w naszych krajach Ruś niewiedziała. Dopiero pierwszy ś. pamięci ociec Pocię. Metropolita to w tych krajach wskrzesił y wzbudził; a przed tym Grekowie, oni biegunowie z Grecyey, niewiedzieć iaki olej przywożąc, drogo go przedawali y tym oleiem przy krzcie popi dzieci pomazywali, a że drogo ten olej duchowni Ruscy płacywali, tedy też długo go trzy y cztery lata chowali, roztwierając go czasem abo oliwą, a boday y nie sadłem iakim, bo gdy u drugiego popa wielka parafia, że czasem kilka tysięcy ludzi, a gdzież by mu wystarczyła ta małość oleiu, że iak dwa albo trzy napatki będzie, tedy musi czym inszym roztwarzać. Potym od Władyków Uniatskich y Władykowie Disunitowie nauczyli się ten sakrament Bierzmowania albo iako oni zowią, Miropomazania poświęcać we Czwartek Wielki. Tylko w tym wielkie łakomstwo, a iakoby posagiem od Greków święto przedawców wzięte, w Ruskich Władkach się pokazuje: że oni drogo to Chrisma przedają swoim Popom. Naprzykład, poświęci oliwy, wiua wławszy w nie z garniec, abo y dwa y nieco balsamu tam wpusciwszy y inszych aromat, warzy to w Wielki Czwartek w ołtarzu, a potym Sobor uczyniwszy na popy, każą im one miro brać, ale nie darmo, bo iedni po groszy pietnastu, drudzy po dziesięciu, drudzy y więcey, gdy większa paraphia, płacą, y tak on garniec abo dwa mira uczyni Władyce kilka set złotych, bo będzie popow w diaecezji drugiey pod tysiąc. A nie tylko się to u Schizmatyckich, ale y w tych, którzy się Unitskimi Władkami tytułują, znajduie, y dobrze to miro nietylko Władynom, ale y ich protopopom y pisarzom y diaconom wychodzi, bo tam każdemu potrzeba dać.“ (сmp. 4—5)

2) *Изъ отъѣла подъ заглавиемъ: „форма Eucharistiey u Schizmatykov.“*

„Do tego czasu nie wszystka Ruś wie, co iest za forma poświęcania Naś: sakramentu Ciała y Krwie Panskiey, iako to się ukazało z soboru ich Schis-

matyckiego Kiiowskiego, a. 1640 odprawowanego, że aż appellacją o tym do Patriarchi wytoczyli. Troiakie tedy mniemanie iest Rusi o formie Eucharistiey: Jedni powiadaią, że się poświęca ieszcze na żertowniku, gdy pop wymunie hostią albo Ahnec z proskury y czyta tam nad nim modlitwy. Dla tegoż rozumiejąc ludzie, że to iuż poświęcony sakrament, gdy owo z żertownika na ołtarz przez cerkiew z owemi cerewoniami, z świecami, z kadzidnicą, pop chleb prosty y wino przynosi, upadaią wszyscy na ziemię, y pokłon, iako właśnie prawdziwemu sakramentowi, czynią, nie wiedząc, że to ieszcze prosty chleb y wino, tylko przygotowane na sakrament, w czym artolatriam et inolatriam, chlebochwalstwo y winochwalstwo, popełniają, ale w tym prosty lud mało co krzyw, bo ich popi tego nienaucaiają. Dopiero Ociec Mohiła, postępszy się w tym absurdzie, zakazał na Soborze takiego upadania czynić na tej processiey perenosney. Lecz Ruś oporna, y w tym go niesłucha, y Unici ieszcze to newszędzie wykorzenili.

Drugie rozumienie Rusi, a zwłaszcza nieuniatskiej, o formie Eucharistiey, że się staie przez owe słowa, ktore mowi pop: „i sotwori ubo chlib sey cizesnoie Tyło Christa twoiego, a ieze w czaszy sey, czesnuiu Krow Christa twoego“. To iest: „spraw, aby chleb ten stał się świętym Ciałem Chrystusa twego, a co w kielichu tym, świętą Krwią Christusa twego“. Też formę położyli Schismatycy czarney Wilenscy w książkach swoich modlitwach, drukowanych w Iewiu, co refutując Catholiccy pisarze mianowicie Bellarmin, y Petrus Arcudius, y inszi szeroce pisali.

Trzecie prawdziwe y zgodne Rusi z Katholikami Rzymiany rozumienie o formie Naś. Eucharistiey, że przez słowa Christusowe staie się poświęcenie Eucharistiey: „Bierzcie, iedzcie, to iest Ciało Moie, y bierzcie y piycie z niego wszyscy, ten bowiem iest kielich Krwie Moiey“ et c., y skoro kapłan te słowa w osobie Cristusowej wymowi, zarazem chleb Ciałem, a wino Krwią Pańską się staie, y przeistnocza, transubstantiatur, y iuż od tego czasu y sam kapłan, iako prawdziwemu Ciału Bożemu y Krwi Pana Jezusowej, weneratią czyni, y ludziom, aby toż czynili, podniesieniem Ciała y Krwie Pańskiej pokazuje. Tej tedy formy y sami popi maiają się uczyć y inszych nauczać, a czas by iuż wiernie o tej formie popom, zwłaszcza Uniatskim, wiedzieć, ktorych Władykowie na swych Soborach dawno naucaiają, y owe słowa: „sotwori ubo chlib sey“ etc. etc. mieliby być mowione wprzod przed tą formą: „hoc est enim Corpus Meum“. Ale że u Rusi dotąd żadney korrectiey xiąg nie było, dla tegoż pro subsequentibus antecedentia u nich idą. Przynamniey Panowie Unici niechby korrectią Rituałow y Mszałow dla swych popow uczynili, ale to z tych że schizmatyckich ksiąg, w ktorych tak wiele iest absurdow, y sami Władykowie y popi ich nabożeństwa odprawiają.“ (cmp. 13—14)

3) *Изъ отдѣла подѣ замѣваемъ: „w sakramencie Kapłanstwa absurda“.*

„Jeśli ktory sakrament u Rusi iako Kapłanstwo iest świętokupne y przedayne. Albo wiem drugi Władyka niepatrzy na godność, na naukę y życie stanowlenika ordinanda, y nie pyta go: quod sunt sacramenta, co za materia, co za forma ktorego sakramentu et c., ale go examiniuje y pyta: wiles przyniosł do święcenia, y miasto formy: co za moneta, czy czerwone złote, czy talary, czy orty et c. Także go pyta: czy masz żone, czy dziewkęs poiął? a tak stargowawszy się z nim, y wzięwszy sam piędziesiąt albo sześćdziesiąt, a czasem sto, dwieście y trzysta złotych, poslepi, czyli poświęci go na popowstwo, czasem y iednego dnia wszystkie ordines minores et maiores konferuie mu. Potym musi się okupować spowiednikowi, diakonowi, pisarzowi, spiewakom, aż też y kucharzom y woznicom, y miewa tam dobry examen miszka swego, a ieśli by kto tenuż, że tak a nieinaczej iest, niechciał wierzać, tedy łatwo się może inductione probować, ktory Władyka tak nie Unitski, iako y Unitski, od ktorego ordinanda za święcenie wziął; ale niechcąc ich wszystkiemu swiatu za symoniakow udawać, azali się obaczą, nie mianuie się osob ich, ale ieśli potrzeba ukaże tego probować, na tych miast się ukaże.

J to się pokaże, że niektorzy Władykowie dwuzencow y co wdowe poiął na popowstwo poświęcili, wzięwszy symonyam, ukaże się y to, że z drugich popow dwuzencow na każdy rok, iakoby bykowe, biorąc pewną gudę pieniędzy, dopuszczają y pozwalają im celebrować. Bywa y to, że czasem do cudzey dyecesiey y parafiy poświęci. Czasem też y bez parafiey, y ni do żadney cerkwi, ale tak na wiatr go poświęci, dolożywszy w formacie albo w liście: „ydeże Boh prestoł mu odkryet“, gdzie mu, powiada, Bog ołtarz obiawi, zkad wielki nieporządek: popi biegunowie włóczą się od cerkwi do cerkwi; czasem drugich godniejszych, albo uboższych skupują, a Pan y Władyka łakomi łatwo się dadzą pieniądzom uwieść. Czasem też do iedney cerkwi kilka popowiczow, iakoby oyczycow, Władyka poświęci, iakoby mówią, choc sobie łby pourywaycie, byłem ia od święcenia zarwał; dla tego też drugi pop niebędzie dziecięcią krzcic, ażby koniecznie chłopek, by nauboższy, krzciny sprawił, żeby tam z popadią y z popieniaty dobrze się naiadł y napił albo upił. Także y z sakramentem do chorego nie poydzie, aż zapłacą, y spowiadać darmo niechce, mówiąc, zem ia to dobrze władyce popowstwo osolił, zaczym iż a maioribus incepta est iniquitas: władyka popa złupił, pop też chłopą łupi, niepotrzeba się dziwować. Ale też niech wiedzą y Władykowie y Popowie, że wielkiemu przekłęstwu za takie symoniatskie święcenie albo raczej przedawanie y kupowanie swieszczeństwa podlegają, bo tak mowi Sobor Kartainski, can. 4., y drugie Synody: Iż ktoryby Episkop po mzdzi, to iest, za zap-

łate na stan duchowny ordinował, święcił, takowy Episkop ma być degradowany, y ten, ktorego ordinował, iż zwadza się, powiada, łaskę Bożą przedawać.—Maia oycowie Władykowie maiętności do władcyctw, z ktorych mogą mieć przystoynne wychowanie, a nie z symoniy.

Pisze Baroniusz a. 1057, iż Cesarz Wschodni Jzaaciusz, widząc yż władykowie Grecy wielkie pieniądze od święcenia na popowstwo brali, tedy chcąc temu zabieżeć, postanowił prawo, aby nad siedm złotych żaden władyka od święcenia niebrał, zkąd znać, że dawno w Greciey symonia panuie, a teraz pogotowiu, gdy Turczyn poganin panuie, y do Rusi taż symonia, iakoby iure haereditario, zaszła, a czas by ia iuż wykorzenić, zwłaszcza z cerkwi Uniatskiey. Samego tylko Kościoła Ś. Rzymskiego Pan Bog od tey symoniy zochował y zachowuie. Bo Ich m. m. Xięza Biskupi, pomniąc na naukę Zbawicielową: „Gratis accepistis, gratis et date“, darmoście wzięli, darmo też dawaycie,—nie biorą nic od święcenia, y owszem ieszcze wspomagaią godnego a ubogiego. Tak by mieli y Władykowie Ruscy czynić, ale to niegodnych, nieumieiętnych na stan kapłanski dla simoniy przekłętey święcą, y owieczki, krwią Chrystusową odkupione, głupim y nieumieiętnym pasterzom paść pozwalaią. Drugi pop nie tylko nie rozumie, co po słowiensku czyta, ale y czytać nieumie. Wzdyc szewczyka, krawczyka, kusnierza et c. w rzemiesle szwieckim niewyzwoła, iesli sztuki rzemiosła swego niepokaże, a to rzemiosło Boże: o iakieyże umieiętności y godności potrzebuie!“ (cmp. 58—61)

4) *Омднль нодъ замасиэмъ*: „Absurda w sacramencie *Małżeństwa*.“

„Y w tym sacramencie Małżeństwa wiele iest absurdow, bo dotąd niemasz formy Małżeństwa napisaney albo wydrukowaney w Trebnikach, iako iest w Agendach Rzymskich napisano: że ia ten a ten biorę sobie ciebie N za małzonkę, y szlubięc wiarę et c. Także Panna albo wdowa mowi: Ja ta a ta N biorę sobie ciebie N za małzonka et c. Ale tylko mowi pop: czy nie slubowales komu inszemu albo nieslubowalas, et caet Item, zapowiedzi y ogłoszenia w Cerkwi niemasz, kto z kim w małżeństwo ma wstępować, et caet. Item, częstokroć chwytanym dziewczkam popi sluby daią, częstokroć w nocy piany pop y pianym. Niewspominam, iak w powinowactwie się poymuią.

Nuż iak częste rozwody z lada przyczyny Władykowie y namiestnicy ich czynią, wzięwszy killkadziesiąt a czasem y sto, dwieście, y więcey złotych, y mężowi inszą poiąć żonę a żenie inszego męża poiąć dozwalaią. Czasem też żonami iako kobyłami się nietylko chłopi, ale y popi frymarczą, sta-

re za młodsze mieniając, y przydatki dając, iako w Pińskim Władycywie pop przydał swinie za starą swoją żonę, a na Moskwie, kiedy się żona nie podoba, wepchnie ją do manastyra, taka też to tam czernica. Item, szluby daią popi, choć czasem wiedzą, że ma żonę żywą albo męża. Item, inszy szlub pannom, inszy wdowom(y) wdowcom czynią, a ktoby trzeci raz albo czwarty ze- nił się, takiemu wielką pokutę zadają. Item, w metryki małżonkow nie wpi- sują, ceremonie dziwne przy szlubah: wodzi się pop z oblubiencami y z družkami, družbami, starostami około stolca, y tancuie z nimi, śpiewając: „Swia- tyi muczenicy“. Co mi za męczenicy? potym napawa ich piwem, a bogatszych winem, każe się im całować w cerkwi, iakoby gdzie indziey nienacalowali się. A gdzie indziey y włosy im zastrzygają. Opuszczam insze inconvenien- tia, to iedno godno uważenia, że inszy szlub pannie, inszy wdowcowi albo wdowie odprawują. Toć by też y krzest inakszy albo y drugie sakramenta inaksze temu, inaksze owemu mogły się odprawować. Sed hoc est absurdum: ergo et c.“ (сmp. 62—63).

Достойное отражение автору *Перспективы* въ изданномъ отъ имени православныхъ *Лиоосъ* не осталось безъ попытки со стороны К. Саковича оправдать свою книгу—сокрушить *камень* (Λίθος) *закаленнымъ молоткомъ*. Вишневскій въ свой *Historii literatury Polski* приводитъ (т. VIII, стр. 372) заглавіе слѣдующаго (якобы *изданнаго*) сочиненія: „*Oskard* albo мѣот на skruszenie kamienia schizmatyckiego rzuconego z lawry Kiiowskiej Pieczar- skiey od nieiakiegoś *Euzebia Pimina*, przeciw *Perspektywie* *W. O. K. Sakowicza* o błędach y zabobonach grecoruskich schizmatyckich napi- saney, wykonany od tegoż autora *Perspektywy* y *prawd* Rzymskiego kościo- ła św. *katholickiego* zastalony y zahartowany y co za różność uniey od schizmy y czegoby potrzeba Rusi do skuteczney uniey z kościołem św. Rzym- skim. W *Krakowie*“. Мы сильно сомнѣваемся, чтобы вышеприведенное со- чиненіе было въ свое время издано (его нѣтъ ни въ одной изъ библиотекъ, не дѣлается на него ссылокъ ни въ одномъ изъ послѣдующихъ полеми- ческихъ сочиненій, Вишневскому—какъ можно заключать изъ матеріаловъ для его исторіи польской литературы, хранящихся въ *Краковскомъ Ягел- лонскомъ Университетѣ*,—оно извѣстно было только по заглавію); но что оно въ рукописи существовало, это, не зависимо отъ дошедшаго до насъ заглавія его, до извѣстной степени подтверждается экземпляромъ *Лиооса*, принадлежавшимъ автору *Перспективы*. Поля этаго экземпляра, находяща- гося въ настоящее время въ библиотекѣ *Варшавскаго Университета*, испещ- рены (какъ мы уже говорили) собственноручными замѣчаніями Саковича. Замѣчанія эти, иногда очень обширныя, носятъ полемическій харак- теръ и представляютъ матеріаль, по мѣстамъ уже достаточно обработан-

ный, для отвѣта на книгу *Ливося*; начаты они были Саковичемъ не раньше второй половины 1645 г., а окончены, по всей вѣроятности, въ мартѣ 1646 г. ¹⁾ Надо полагать, что замѣчания были въ томъ же 1646 году Саковичемъ переработаны, т. е. имъ придана соответствующая цѣли литературная отдѣлка и, такимъ образомъ, явился упоминаемый Вишневымъ— „*Oskard albo młot na skruszenie Kamienia schizmatyckiego*“... Издание послѣдняго могло не состояться, съ одной стороны, вслѣдствіе скорѣй послѣдовавшей кончины его автора († 1647 г.), а съ другой, по случаю не улегшагося волненія среди представителей униатской церкви, вызваннаго прежними сочиненіями Саковича, преимущественно же *Перспективою*. Такъ какъ рукопись—„*Oskard albo młot*“—до настоящаго времени остается неразысканною, то означенныя замѣчания Саковича на *Ливося* приобрѣтаютъ особенное значеніе,—значеніе прототипа доселѣ неизвѣстнаго полемическаго сочиненія,—и заслуживаютъ быть изданными (вмѣстѣ съ *Ливосямъ*) вполне. Не теряя надежды достигнуть послѣдняго при содѣйствіи Кіевской Археографической Коммиссіи, мы въ настоящее время ограничиваемся немногими выдержками изъ поименованнаго произведенія Саковича, отмѣчая къ какому мѣсту *Ливося* относится то или другое замѣчаніе.

а) „*Oto masz świeży przykład zdrady Ihumena waszego Brzyskiego schismatyka, ktory Moskwie dawał znać o niektórych tajemnicach Krolestwa naszego, za co poymany siedział w więzieniu więcej niżli rok w Warszawie, a potym do ciebie (П. Могила) iako schismatyk do schismatyka na exekucyą gardłową iest odesłany. Ale ten zdrajca nie tylko żeby od was miał być karany, ale go za Confessora poczytacie, y co ten zdrajca między szlachtą Ruską, y między mieszczany robi y iak wiele pieniędzy od nich nałudził, może kto inszy o tym, temu komu należy, oznaymi.*

(Къ тому мѣсту въ 1-й предмовѣ *Ливося*, гдѣ, въ опроверженіе заявленія Саковича, ²⁾ говорится о вѣрно-поданническихъ чувствахъ южно-русскаго духовенства къ королю и Рѣчи Посполитой.—Брестскимъ игуменомъ въ то время былъ извѣстный Аѳанасій Филипповичъ).

¹⁾ Чтo замѣчания начаты не раньше второй половины 1645 г., это видно изъ упоминанія, и притомъ въ началѣ иль (на 44 стр. *Ливося*), о помѣщаемой нами протестаціи Дубовича отъ 19 іюня означеннаго года.—Окончаніе замѣтокъ относимъ къ марту 1646 г. на основаніи слѣдующаго мѣста въ нихъ на 321 стр. *Ливося*: „*Oto y tego roku 1646, gdybyście (православные и униаты) pospołu z Rzymiany zaposcili, tedy byście z nimi pospołu y wielkopocowali, a to dla waszey maslanicy musicie w tydzien się mieć, y w naszym kościele iuż tydzień będzie po Zmartwychwstaniu, a u was dopiero z grobu będzie wstawał iakoby inszy Kristus*“.

²⁾ 1-е предисловіе къ *Перспективѣ*; въ нашихъ прилож. см. стр. 320.

6) „Spomni sobie kiedyś mowił w Grodku po odiezdzie naszym od ciebie przy swoich konfidentach, że gdybym, powiada, miał pod moim posłuszeństwem oycy Joanna Dubowicza y oycy Kassjana Sakowicza, tedy bym wszystką Ruś Uniatską do siebie przyciągnął. Bo ieślim laikiem ieszcze będąc przy was miał tantam autoritatem, żeście mnie za kaznodzieia mieli; a nuż teraz gdym Archimandrytą był, iako byście mię obserwowali, y było tych wiele z waszey strony inwitatorow, ktorzy mnie do was zaciągali y rozmaite beneficiie przekładali, alem odpowiadał: abi satana! non tentabis!“

(Къ тому мѣсту во 2 предмовѣ *Ливоса*, гдѣ подвергается сильному сомнѣнію заявленіе Саковича, что ему православные предлагали въ Кіевѣ почетное мѣсто ¹⁾: „do Kiiowa też, powiada, na iakieś honory solenniter tego Pana Mathematica zaciągano, a nie mianuie od kogo, kiedy y na iakie dostojenstwo y przez iaki sposob“. . . и проч.)

в) „Gdy Mohile, schismatyckiemu metropolicie, racyi nie staie o stryżeniu y chowaniu włosów, tedy się do mego ucha udaie, co tak często na wielu mieyscach powtarza, iako by chcąc mnie y moje katolickie piśma o hańbie przywieść. Ano wiedz, lichowierny Mohiło, że choć byś ty y po trzy, albo y po cztery miał oczy y po dwa nosy, ale niemasz głowy, wszak się(?) powiadasz gdzie moje ucho.—Jest wiele ludzi godnych y zacnych, tak swieckich iako y duchownych, ktorzy albo w chorobie, albo przypadkiem iakim, członka iakiego, oka albo palca, y nosa, y ucha przygodą,... a to ich dobrej sławie nie szkodzi, choć ciału szpetność nanosi, y dowiesz się, iż ia ieszcze w pieluszkach w kolebce w poł roku przez wyrok, że ia od wieprza z kolebki liszony iestem ucha, w czym żadney moiey winy nie było, alic tego, komu było zlecono pilnować.“

(Къ 12 и 13 стр. *Ливоса*, гдѣ авторъ, отстаивая—противъ порицаній Саковича—обрядъ постриженія при крещеніи волосъ и существующіе обычаи относительно сбереженія или уничтоженія ихъ,—между прочимъ говорить: „А nadto gdziekolwiek ie (т. е. волосы) podzieią, lubo spalą, lubo w Cerkwi zakopaią, lubo w skałubinę chowaią, co tobie do tego, ty nam powiedz, gdzie twoie ucho schowane, kores pierwey miał, a teraz go nie masz, gdyz roznie o nim ludzie prawią, mianowicie X. Terlecki w scripcie do Jego Msci X. Legata.“)

г) „Pomnę, gdym był Rektorem szkół waszych Kiiowskich przez lat 4, tedy widział iako pseudo—Metropolita Borecky to miro gotował y święcił

¹⁾ 2-е предисловіе къ *Перспективъ*; въ нашихъ прилож. см. стр. 323.

w Cerkwi S. Przczystey w miescu, że nalawszy wina y oliwy y rozmaitych oleykow, aromat do 40 nakławszy w garnek poliwany, zwarzył to na ogniu w oltarzu, y modlitwy nad tym odprawował, y na perenosie one miro z onym garnciem, gdy y patyne y kielich dyakoni nieśli, y też garnek niesiono, a ludzie przed tym na ziemie upadali.“

(Къ 27 стр. *Лиосса*, гдѣ говорится о приготовленіи св. мѳра).

д) „Nie o wszystkich to popach powiedzieliśmy, aby tak głupimi byli, ale o wielu: y mianowali Nalewayka, przedniejszego popa Ostrogskiego, którego brat to był rodzony on Naliwayko, kozak rozbojnik, którego w Warszawie czwartowano, bo ten ludzi niewinnych zabiaał na cieie, a pop Naliwayko na duszy.“

(Къ 39 стр. *Лиосса*, гдѣ энергично опровергается заявленіе Саковича, что якобы многіе изъ рус. поповъ сильно сомнѣваются: могутъ ли осужденные за преступленія на смерть получить спасеніе, хотя бы ими и было принесено на исповѣди чистосердечное раскаяніе во грѣхахъ).

е) „Te słowa za formę położyli y Czerncy Wilenscy S. Ducha w książce, Ciecholiszyan nazwaną, in 8-vo w Jewiu drukowaney. I ociec Isakiy Pseudo Władyka Lucki też formę kładł, y dysputował ze mną w domu P. Alexandra Jałowickiego w Kamienicy.“

(Къ 51 стр. *Лиосса*, гдѣ заявляется что „формую“ таинства Евхаристии въ прав. церкви признаются слова Спасителя: *примите и ядите* и проч.)

ж) „Nie iuż zniesiono, abowiem, będąc w Krakowie Rok 1644, słyszałem od nieiakiego Kozuchowskiego studenta, szlachcica z powiatu Bracławskiego, że iego babka bardzo sromocila popa za to, że iey niechciał trzykroć czerpaіąc z Kielicha sacramentu dać, ale tylko raz: albo mnie, powiada, popie, chcesz rownać z moimi poddanemi, ktorым tylko po iedney łyżce daiesz, a mnie, mowi, zawsze po trzy łyżki dawano. I rozumiał ten student, żem ia tego niewiedział, a żem mu ukazał o tym w moiey *Perspectiwie*.“

(Къ 66-й стр. *Лиосса*, гдѣ говорится, что „zwyczaj iakiś trzykrotnego pożywania Sakramentu (что выставлялъ на видъ Саковичъ) iuż iest dawno zakazany“).

з) „A nie tylko w Moskwie, albo na Białey Rusi taka confuzia w odprawowaniu nabożenstwa dzieie się, ale y w samym Kiiowie takaż bywała, y nie wiem iesli ieszcze y teraz nie iest. Bo gdy pop przy zaczęciu Liturgiey zaczął mowić: *Błogosławenno Carstwo Otca y Syna y Ducha S.*, tedy diaki zacząwszy, *Amin*, zaraz poczynali: *Hospody pomiluy*, y nie słuchaiąc popa, nim ektenią wymowi, spiewaią ową notą Moskiewską: *Hospodi pomiluy*,

y tylko po palcach licząc spiewaia, czego y sam Borecky nie mógł wykorze-
nić. Nuż iakie owe wyszpocenie y wywracanie słowianskiego języka y textu
własnego w spiewaniu irmołonym bywało po wszystkie wieki u Rusi, y
teraz ieszcze na wielu mieyscach iest, że powywracali text słowianski spie-
waiąc. Bo co miał spiewać *o rekszych mni*, to oni spiewaia: *o rekosze icho
moni*. Albo gdzie *Christos Boh nasz*, to oni spiewaia *Christoso Boho nasze*
et c. et c. y z słowianskiego ięzyka nie wiedzieć iaki czynili.“

(Къ стр. 106 *Лиоса*, гдѣ разбирается заявленіе автора Перспективы,
что, „do Ruskiej Cerkwie przyszedszy, nieusłyszysz tylko *Hospody pomiluy*, a
potym *poday Hospodi*; na ostatek *tobi iuz Hospodi*, iuz dosyc mamy.“)

и) „Nie ganię ia kadzenia przystoynego przy Mszy S., ale nie woskiem,
bo wosk do świecenia a nie do kadzenia należy, y Panu Jezusowi kadzidło,
iako Bogu, trzy krolowie ofiarowali, y przy Liturgiey albo Mszy S. zwłaszcza
solenney ma być y bywa kadzenie, ale nie tak wiele iak u Rusi, u ktorych
na dzwonieniu y na kadzeniu wszystko nabożenstwo zawisło, a co większa,
że więcey kadzą swoich Władkow y Metropolitow schismatycy, niżli obrazy
Salvatora, albo Naśw. Panny, y niżli Sacrament, bo obrazy po trzy razy kadzą,
a Metropolitow y Władkow po 9 raz, ale nie dziw, bo bardzo smierdzą
schismą y herezjami; y kiedym to Boreckiemu ganił, tedy mowił: *o znie-
ważujesz Swiętynie*.“

(Къ 125 стр. *Лиоса*, гдѣ опровергается мнѣніе Саковича о неумѣст-
ности кажденія во время литургии).

i) „A gdzieś u was schismaticow Reliquie swiętych, chyba z pieczar
Kiiowskich z Czobotka y z drugich tam leżących ie bierzecie? Powiadał mi
Ociec Joan Zasławski, władyka Mukaczowsky, że gdy ieszcze był diakonem
w Dubińskim Monasterze S. Spasa, tedy widział to, iako Graekowie owi
biegunowie, w tymże monasterze zbieraiąc po cmentarzu kosci umarłych, one
kosci w olejkach smażyli y za Reliquie na Rusi dawniey przedawali. Ba y
coś białego, iak kryda, za mleko Panny Mariey przedawali.“

(Къ 127 стр. *Лиоса*, гдѣ опровергается заявленіе Саковича, что
въ южно-рус. церкви антимины освящаются безъ мощей святыхъ).

к) „Niech się z tego Unici wam sprawuia, iesli to prawdę mowiecie. Ale
to wiem, że wy raczey to czynicie, bo gdy się do was udał nieiaki Spirya-
dyon Kostia, zakonnik y kapłan Unitski, y ożenił się u was, y urząd kap-
łanski u wies niedaleko Kiiowa w Czernihowskim Kluczu odprawuie.

(Къ слѣдующему мѣсту 151 стр. *Лиоса*: „A nawet czerncow swowol-
nych, ktorzy od nas [православныхъ] uciekaią y vota złomawszy żenia się,
na kapłanstwo [уніаты] swięcą.)

л) „Łżesz tedy, aby mnie znowu Rzymski Biskup na kapłanstwo poświęcił albo bierzmował. Dotąd, Oycze Mohiło, byles mendax y calumniator, a teraz stales się samym kłamstwem y potwarzą, powiadając, że mnie znowu w kosciele Rzymskim na kapłanstwo poświęcywano y bierzmowano. Tyś zęłgał na głowie swoje, bo ten sacrament kapłanstwa legitime y kanonnie dany nie może się powtarzać, a czym ia legitime y canonnie od s. pamięci X. Rutskiego Metropolity Ruskiego Unita na kapłanstwo był święcony, przeto iuż mię w Rzymskim Kosciele znowu nie przeswięcano, tylkom po otrzymaniu od S. Stolicy Apostolskiej dyspensy a rito Graeco ad Latinum uczynił professionem fidei Catholicae y przysięgę wykonałem, że się nigdy nie mam wracać ad ritum Graecum, gdyż Rzymianie nie mają wątpliwosci o święceniu kapłanskim od Unitow, nie tak iak o waszym święceniu Schismatyckim y o waszym Sakramencie Eucharystyi, ktoremu adoracją conditionaliter czynią, y od Unitow poświęconemu takąż weneracją czynią, iako od swego Rzymskiego kapłana poświęconemu.“

(Къ 163 стр. *Лиѳоса*, гдѣ говорится, что по слухамъ—,iako o tym niektorzy powiadają“—Саковичъ, „xiędziem Rzymskim zostawszy, znowuś się poświęcił y przy poświęceniu oleiem pomazany został).

м) „Pamiętam, żem iednego czasu pisał do Poczaiewskiego Ihumena oycza Joanna przez P. Alexandra Iałowickiego, srogiego schismatika, na praznik tam iadącego, diswadując, aby tego ostatniego pomazania nad zdrowemi nie czynili,—y usłuchali byli. Ale potym drugich lat znowu to czynili, bo z tego nie mały pożytek mieli.“

(Къ 195 стр. *Лиѳоса*, гдѣ опровергается заявление Саковича, что въ православной церкви таинство Елеосвященія совершается и надъ здоровыми.)

н) „W tym czwartym paragrafie nie rzecz, ale sposob odprawowania passiey ganił się, że piani popi y diacy tę passyą odprawuią y w cerkwi y w ołtarzu, po przeczytaniu Ewangelii, piwa, miody y wina drudzy pią, y wielkie zgorzenia, zwłaszcza w swietskich cerkwiach bywaią. I że wszystek czas nocny na tym czytaniu y spiewaniu nieuważny, bez nabożeństwa y skruchy y rozmyslania, trwaią. Toż ci to iterując Iudasza, mało nie więcey niżli Pana Iezusa spominając, Alleluia spiewając, y co iuż w Piątek wieczor, iako to z krzyża zdjęcie y w grob położenie dzieie się, to oni wszystko w nocy Czwartkowej odprawuią. Kazania a ni na tych świętach a ni w Piątek Wielki o męce Chrystusowej nie bywa, bo y czasu y głowy by popowi nie stało, na których wielki oblig włożono, aby wszystkich 4 Ewangelistow do konca za 3 dni przeczytać, ktorzy procz zabaw swoich domowych y gospodarskich muszą chodźć po domach z modlitwą. Za czym to święto, passyine

nabożeństwo, iada iako się u nich odprawuie, bez pożytku dusznego, w ludzkich, chyba gdzie przy Manastyrach niektórych trochę porządniej się odprawuie, gdzie y grob ubieraią, tylko że zwyczajem katolickim. Schismaticy ciała Panskiego w grobie nie stawiaią, a lud popospolity, bo y sami duchowni, iako by był Sacrament w grobie onemu się kłaniaią, y na kolana upadaiąc Płaszczanice całuią. Ano koniecznie potrzeba Nays. Sacrament w grobie stawiać, żeby tam prawdziwy cultus passiae Panu Iezusowi był od dawany.“

(Къ 238 и 239 стр. *Ливоса*, гдѣ опровергаются порицанія Саковича о способѣ „одправованія памяти Panskiej Wielkopiątkowej nosy“).

o) „А co mowisz, z tego waszego w piątki nieiedzenia mięsa, nie idzie żadne scandalum. *Oppowiadam*. Nie idzie między schismaticami, iako na Ukrainie, w Moskwie, w Wołoszech, ale między katolikami wielki scandalum iest. I dla tego samego scandalum Unici iuż wstrzymywaią się w te piątki od zażywania mięsa. A waszy schismaticy, iako by na złość Rzymowi, w te piątki y soboty y srody naywięcey mięsa zażywaią. I choć by go mógł, kupiwszy w iatkach, w koszyku niesć, tedy na przekor Rzymianom tak publice w rękach niesie. I bardzo wielka to prawda, że wy rowno z tymi, którzy krzyżowali Pana Iezusa, poszczających w sobotę kładziecie, biorąc sobie na dowod s. Ignacego, ucznia s. Piotra, z Epistoły iego 8 ad Philippenses, gdzie tak mowi: „Si quis dominicam diem aut sabbato uno excepto jejunarit, hic Christi interfactor est“, iesli, powiada, kto niedzielny dzien albo sobotę opocz iedney poscić będzie, ten Chrystusow zaboyca iest. Co iesli poszczący w sobotę Chrystusow zaboyca iest, to iest ipso facto wykłety. Takiego argumentu przeciwko mnie zażywał Oyciec Terlecki, Władyka Chełmski, w Żydyczynie przy bytności u stołu samego wieleb. oycza Sielawy Mitropolity, gdym nie chciał w sobotę mięsa iesć, y położywszy przede mnie skrzydło kapłona pieczonego, nalegał z drugimi, abym koniecznie był iadł, a gdym nie iadł, tedy mowi: „O lacham podchlebuiesz,“—y to mi świadectwo Ignacego na plac wywiadł, o czym dobrze wiedzą ci, co na ten czas przytomni byli wielebni Oycowie Archimandryci: Ociec Losowski y Ociec Dubowicz, y drudzy. A żem na ten czas iuż był z katolikami post wielki zapościł, y iużem 4 niedzieli poscił, tedy musiałem nazaiutrz w Niedzielę mięso z nimi iesć, a potem 11 niedziel musiałem poscić. Acz ci sam Ociec Terlecki, iako człek sił mocnych, mięsa nie iada, ale inszym dyspensuie go w soboty iadać.“

(Къ 282 и 283 стр. *Ливоса*, гдѣ идетъ рѣчь о различіи православнаго устава о постѣ въ извѣстные дни сравнительно съ практикою относительно этого церкви римско-католической).

n) „To też wiedz, panie Mohyło, że czyniąc ia dobrowolną cessay Archimandrytstwa mego Dubieńskiego wielebnemu oycu Prokopowi Chmielowskiemu, takim conditionem ią dawałem mu, aby w iedności z kościołem katolickim statecznie trwał, iako z urodzenia katolik; 2) żeby ten porządek, iako za mnie był w odprawowaniu cerkiewnego nabożeństwa, nieodmiennie we wszystkim zachował, to iest, w odprawowaniu służeb Bożych tak czytanych, iak spiewanych, a za mnie zawsze pierwey czytane służby bywały, potem spiewano na koncu; 3, żeby godziny y Nieszpory na chory czytano. et c., Skąd osądz się sam, Panie Mohyło, iesliś szłuszenie kilka raz w swym Litosie napisał, iakobym od kogoś degradowany był z moiey Archimandryey. Co żeś omylnie powiedział y napisał, wyświadczył mnie Xiąże Jego Mości z Ostroga Zasławski Dominik, Woiewoda Sędmirski, ktory niechciał dać prezenty oycu Chmielowskiemu na Archimandryę Dubieńską, ażby pokazał odemnie liberam concessionem tey Archimandryi. Toż czynił ociec Owłoczynski, Nominat Władcytwa Przemyskiego, że go niechciał święcić na archimandryctwo Dubieńskie, aż zabaczył na piśmie liberam concessionem meam.“

(Къ 306 стр. *Листоа*, гдѣ между прочимъ, говорится по адресу къ Саковичу: „Ale dobrzeby, żebyś sobie wspomniął pierwiey swoy Dubiński ustaw, według ktoregoś sprawował, kiedyś nigdy żadney kafizmy nie tylkoś nie spiewał, albo na chory nie czytał, ale y po prostu one czytać nie dopuszczał“).

p) „A co mowisz na karcie 305, że niech iedno panowie cerkwie fundują, tedy, mowisz, będzie komu na chory spiewać, y nieszpetynie. *Odpowiadam.* Wzdyć u was wiele dobrze ufundowanych iest monasterow y cerkwi, iako twoy Kiiowski Pieczarski monastyr, ktoregoś ledwie non 100 villaram Archimandryta, a kilka miasteczek, nuż iak wiele od święcenia popow, cerkwi, od antyminsow, od sądow, przysądow, od rozwodow y dispensow, iścia za maż schismatyckim panom y paniom za ariane, nowokrzcence (w czym ciężko grzeszysz). Nuż od wszystkiey złowierney Schismatyckiey Rusi intraty y dochodow masz, żeś mógł prawie ozłocić cerkiew s. Sofiey; a przedcię u ciebie y w twoim monasterze, przy tak bogatey fundacyi, nie czytaią a ni spiewaią godzin, iednak domagasz się fundacyi.“

(Къ 305 стр. *Листоа*, къ мѣсту, приведенному въ самой замѣткѣ Саковича).

c) „Ia pokim w Ruskim nabożeństwie był, tedy Ruskiego własnie y zakonnego habitu zażywał, niewstydzilem się kłobuka nosić y w mantii chodzić, aż do tego czasu, nim mnie przyszła dispensa a sancta sede Apostolico transcendi e Graeco ritu ad Romanum. Teraz, odmieniwszy Graecum ritum

in Romanum, Rzymskiego też habitu, a nie Ruskiego zażywam. A żem u was schismaticow w Kiiowie habit zakonny był przyjął, y niebędąc y iednego dnia in probatione, zaraz w sowierszenny czyn czernecki był postrzyżony. Co iest przeciw zakonnym ustawom. Dla tegoż od waszego schismatickiego czerniectwa uczyniono mnie wolnym, iako y Wielebnego Oycy Theodora Skumienowicza, y Wielebnego Oycy Hilarya Kotkowskiego. A żem od prawdziwego Metropolity Uniatskiego, niebożczyka S. pamięci Oycy Rutskiego na kapłaństwo był poświęcony, dla tegoż przy temże kapłaństwie mnie, nieposwiecając mię, iako ty fałszywie piszesz, y w nabożństwie Rzymskim zachowano.“

(Къ 344 стр. *Листога*, гдѣ между прочимъ, говорится: „Kassian nie dawno czerncem Russkim w nie Uniey y w Uniey bywszy, który y od nabożenstwa y od zakonu wystąpił, teraz swoim braciszkom unitom przymowia, czemu w mantiiach, w kłobukach, iako zakon ich niesie, nie chodzą: sam się z tego wszystkiego zwłokszy.“

т) „Wszak y teraz kazania w Moskwie niepowiadają, tylko z xiąg czytaią. Nawet w Smolensku powiadał nam nieboszczyk Oyciec Kreusa, Władyka Smolenski, że ia choć własne kazania miewam, tedy muszę na xięgę przed sobą otworzoną patrzeć, bo poszliby wszyscy ludzie z cerkwi, gdy bym na xięgę niepatrzył.“

(Къ 346 стр. *Листога*, гдѣ опровергается заявление Саковича, что въ рус. церкви проповѣдничество началось недавно).

у) „Co w tym paragrafie 25 mowię, niech nas każdy baczny rozsądzi, czyia propozycya y sententia iest ważniejsza, czy moia, który mowię, że lepiej mieć iedną przystoyną y porządną cerkiew w miescie albo we wsi wielkiej, gdzieby się chwala Boża codziennie odprawowała; a niżeli tak wiele cerkwi nabudować bez fundaciey, w ktorey żadney Liturgiey przez tydzień nie będzie. Ano sama experientia inaczey pokazuje. Oto wasze same schismatickie bratstwa, czym się rozkrewiły y wzmocniły, azali nie tym, że wy, do iedney waszey cerkwi Bratskiej skupiwszy się, one funduiecie, zdobiecie, y zakonników przy tych waszych cerkwiach chowacie, opusciwszy popow swieckich? Oto w samym Wilnie iakieście cerkiew kosztowną y wspaniałą wystawili, y iak pięknie zewtątrz y zwierzchu ozdobili, y one zakonnikami osadzili, y szkołę przy teyże cerkwi wystawili, co wszystko godno by pochwały, gdyby schisma tego nie brzydziła. Nuż w Minsku, Połocku y Pinsku, w Kiiowie, w Łucku, we Lwowie, w Brzesciu, etc. etc., iak piękne cerkwie Bratskie wystawili się, a przy nich zaraz y czerncow fundowali, uważając to, że lepiej przy swoich cerkwiach zakonników chować, niżeli popow swietkich z popadiami y z popeniaty; y co przedtym ieden pop przy cerkwi

mieszkał, to teraz kilkunastu zakonników mieszka. Musisz tedy, Panie Mohiło, rad nierad, ipsa experientia compulsus, przy moiej sentencyi zostawać, że lepiej iedną cerkiew w miescie mieć porządną, iakie u nas są farne kościoły, aniżeli tak wiele cerkwi nieporządných, w których rzadko kiedy nabożeństwo bywa. A co mowisz, że za niezgodą y przez wojnę wielkie kosztowne, murowane y dobrze fundowane kościoły w Niemcach y w Czechach, w Morawyi y na Szląsku, wniwecz są obrocone y spustoszone, a w drugiech, iak w stajniach, konie stoją. *Odpowiadam.* Tak to wojna umie za doposzczeniem Boskim. Ono czy folgowali kozacy Moskwą, dobywszy iakiego miasta y monastera, aza nie łupili obrazow, pereł y drogich kamieni, albo czy nie rozsiekiwali y nie łamali krzyżow y obrazow szczyrosrebrnych y złotych, albo czy niebrali ryz kosztownych z cerkwy? Albo gdy Turczyn dostał Konstantynopola, czy niezłupił cerkwie świętey Sophiey, y czy nieobrocił iey na swoy Meczyt, krzyż z niey rzuciwszy, a swoy herb poł-miesiąca na niey postawiwszy? Uchoway Panie Boże na oyczyznę naszą nieprzyiaciela, czy falgował by kościołom, albo cerkwiom; iednak fundatorow y dobrodziejow, którzy dobrą intencyą domy Boże fundowali y zdobili, nie bez zapłaty u Pana Boga zostaię. Dzieie się to dziwnymi y niepoiętymi sądami Boskimi, że mieysca święte, na których się cześć y chwała Boga w Trojcy Przenajswiętszey od prawowiernych chrzescian oddawała, dostaię się w ręce pogańskie, heretickie, iako y samo Ieruzalem y grob Zbawiciela naszego, etc.

A com powiedział, że wiele iest w Rusi cerkwy kupnych, zwłaszcza na Podgorzu y na inszych mieyscach, skąd wielkie absurda pochodzą. Mohiła na to: A ceż, mowi, czynić, kiedy Pan niechce darmo cerkwi dać, ani parafiey pozwolić? *Odpowiadam.* Wprawdzie iest w przyczynie tego przedawania cerkwy y łakomstwo złych y niepobożnych panow, którzy więcey sobie mamonę niezbożną, niżli zbawienie poddanych swoich poważaię, popom głupim cerkwię przedaię. Ale też niemniejszą przyczyną są tego świętokupstwa y sami popi, którzy nauki w sobie niemaię, a nie chcąc być zarowno z chłopami poczytani, muszą simoniace parafie nabywać. Trzecia przyczyna iest schisma popowska, że woli pop niewiem co Panu dać, by go tylko pod Unię niepodał. Pan też, widząc popowski opor, ma go też iako chłopa prostego, y do turmy go sadza, y winy z niego łupi, y na podwoły co naydalsze każe go pędzić. A Mohiła mowi, iako by ci popi dla Chrystusa cierpieli, iako y Apostołowie święci. O co mi za comparatio popow schismatickich z popadiami y z popeniaty. Wzdyc to oni dla schismy swey te ciężary ponoszą, bo gdyby w prawdziwey iednosci z Kosściołem świętym byli, y żeby w naukach ewiczonymi byli, tedy by im niepotrzeba cerkwy szukać ani kupować, ale by ich cerkiew y mieysce szukało, a nie oni mieysca. A co mowi Mohiła, że

nie tylko to nasi prawosławni, to iest Nieunici, ale y Unici także oppresye od panow cierpią. *Odpowiadam.* Ze może się taki zły y niezbożny Pan znaleźć, łakomstwem uwiedziony, y Unitowi Kapłanowi oppresyą czyni, iednak na takiego oppressora iest prawo duchowne y swieckie. Udać się do swego starszego, a starszy znie sie z Jego Moscią Xiędzem Biskupem, y mogą utrapionego ratować.

Wprawdzie znajduyą się niektorzy wysoce y bogato orodzeni Panowie, ktorzy, niepomińc na zbawienie swoje, wielkie oppresye y krzywdy czynią cerkwiom y monastyrom nietylko Disunickim, ale y Uniatskim, a co dziwniejsza y żalosniejsza, że kiedy te cerkwie y monastyrze byli w schismie, tedy nie mieli takiej oppresiey iako teraz, gdy się pod Unią dostali, że nietylko poddanych cerkiewnych opprymią, ale y całe ich wsi od monasterow odeymią Panowie Katolicycy wziąwszy, y sługom swoim y Rotmistrom oddaią. Za co iako samych Panow Pan Bog o to niebłogosławi, tak y tych sług, ktorzy się dobr cerkiewnych tykaią y do wszego złego panow przywodzą, a potem wieczne ich piekło oczekiuwa. I tacy Panowie in praedicamento, iesli nieoddadzą co raptorum decimam, położeni są, niemoże ich żaden kapłan z tego rozgrzeszyć. A iesliby ktory kapłan albo zakonnik, wiedząc o takich oppresyach y raptorach dobr koscielnych y cerkiewnych, miał ich na spowiedzi obsolwować, tedy nullius valoris illius obsolutio, iako y raptora confessio, y owszem tym samym w excommunicacyą wpadaią.

A coś powiedział, że przez Unią spustoszenie się cerkwiey y monasterow dzieie y probuiesz tego inductione Supralskim monastyrem, w ktorym, mowisz, za dzierzania naszego bywało sto, a przynajmniey osmdziesiąt zakonnikow, procz spiewakow, a teraz, mowisz, kilka ich mieszka. A co większa, że teraz Pan swiecki tymi maigtnosciami rządzi, ktorymi przedtym Archimandryta rządził, y mowisz, co Pan urzędnikowi swemu do monastyrza każe dać, na tym muszają zakonnicy przestać, a Pan z kilkudziesiąt wsi intratę na swoy pożytek obraca, a Unici o to niedbaią. Potym, mowisz, spytay się, gdzie się podziały ane obrazy kosztowne, wszystkie tablicami srebrnymi złocistemi obite, a pewnie dowiesz się, że to na swoje prywaty obrocono, & miast to srebrnych płocienne włoskie obrazy postawiano. Dobrze się, mowisz, z Panem Bogiem frymarczą, płótno namalowane za srebro złociste daiąc. Daley probuiesz Lawryszowskim monastyzem, bogato fundowanym, gdzie, mowisz, za drierzania naszych kilka dziesiąt zakonnikow mieszkało, a teraz pustkami ten monastyr stoi, y żadnego w nim zakonnika niemasz. A chociaź, mowisz, tę intratę Lawryszowską na monastyr Nowogrodzki obrocono, tedy y tam nieznaydziesz nad 4 albo pięci zakonnikow; a w cerkwi tego monasteru obrazy papierowe. Potym poyrzy y na Czereyski monaster, gdzie

za naszych kilkudziesiąt zakonników mieszkało, a teraz za Uniey ledwie die sięć znajdziesz. Poyrzy y na Liescz, a obaczysz, że ledwie ieden zakonnik, a czasem y iednego tam niemasz. Poyrzy na Onufryiski y Pustynski, obaczysz, że gdzie prawosławnych kilkudziesiąt zakonników mieszkało, teraz ieden szszegulny Korsak mieszka, a te dwa monastyry kilka set poddanych maia. Opuszczam insze drobniejsze w Litwie monastyry, ktore do szczętu spostoszone przez waszą Unią zostały... Niepatrz na mnostwo y wielką liczbę czernców schismatickich, a na małość Unitskich czernców, ale na qualitates y zabawy ich. Uniatscy zakonnicysą iako gorsć pieprza od Alexandra krola Macedonskiego przeciw worowi maku od Daryusza Krola Perskiego posłana. Nie wielka liczba uniatskich czernców, ale ieden może sto waszych nauką przekonać. Do tego Uniatscy czerncy, zwłaszcza kapłani, zawsze Liturgję świętą odprawia. Ieden od ołtarza, skonczywszy służbę Bożą, odstępuje, a drugi kapłan następuje, iako to w monasterze cudotwornym Żarowickim zachowuje się, y w drugich monastyrach. A u was, według waszey schismatickiej wiary, ledwie iedną Liturgją y to niewszędzie na dzien bywa, a kapłanow tak wiele będzie darmoiodow, y drugich grubych chłopow, z niewoli od panow poucikałych, ktorzy y pacierza nieumieją. Masz tego niedawny przykład, gdy Wielebny Xiądz pleban Orszanski, będąc na Rusi z Panem Steckiewiczem, Chorążym Orszanskim, chwalać się z mnostwa czernców, w Kucienskim monasterze żyjących, założył się o pięćdziesiąt czerwonych złotych, mowiąc, że w tak wielkiej kupie czernców znajdzie się ich ledwie niepołowica, tedy trzecia część, że nietylko wierzę w Boga, ale y die sięćciorga Boga przykazania, ale y pacierza drudzy nieumieją. Oczym gdy Pan Steckiewicz dał Ihumenowi znać, że jutro będziemy u was w monasterze w takiej y takiej rzeczy: dla Boga proszę was, abym y wstydu y szkody za was nieponosił. Ihumen, zebrawszy do Refektarza wszystkich czernców, przełożył im to, y pocnie ich examinaować y zastawiać: pacierz, Bohorodico Diwo y wierzę w iednego Boga mowić. Alić więcej niżli trzydziesti znalazło się ich, co nieumieli, ktorym kazał się Ihumen schronić. A gdy nazaiutr przyjadą goscie do monastyra, y mowia Ihumenowi, aby kazał wszystkim czerncom zeyść się do Refektarza, przyszli czerncy. Xiądz pleban obaczy, że nie wszyscy, rzecze, gdzie są drudzy bracia, wszak ich więcej tu iest; Ihumen rzecze: ot zgoła wolę prawdę przyznać, nieumieli pacierza, y kazałem z monastyra ustąpić. Zatym Xiądz Pleban do Pana Steckiewicza y do drugich goscicy, ktorzy się tam byli ziechali: „otoż widzisz, Panie Chorąży, że moia wygrana“,—y wziął Xiądz Pleban pięćdziesiąt czerwonych złotych, y uczynił w Orszy bankiet na kapłany y zakonniki y na swieckie pany. Jego Mość Pan Zaklika powiada: będąc my na expedyciey Moskiewskiej pod za Smolenskiem y dobywszy monastyra świętego Sergyusza, gdzie było czernców kilka set, a nienalazło

się między nimi, ledwie kilkanascie, ktorzyby pacierz *Oycze nasz*, umieli, a drudzy wszyscy ktorzy pacierza nieumieli. Kozacy Ruś Rusi wyscinali.

Podz ieno na, Wołyń, poyrzy co się dzieie w starożytnym monasterze Żydyczynskim, a przyzay wiele tam zakonnikow mieszka y co tam za rząd. *Odpowiadam*. Panieważ to unitam zadaiesz, że się przez ich unią spustoszenie monastyrow y cerkwy dzieie: niechżeć na to Unici odpowiedzą, bo mają rozum y lata. Że zaś, czegom dobrze swiadom, muszęć przyznać, że niektore rzeczy słusznie w unitach ganisz, y prawdę mowisz, w niektore zaś arcy niesłusznie y opacznie ich udaiesz. Naprzykład, że w Onufryjskim Pustynskim monasterze w Litwie, do ktorych kilka set poddanych iest y gdzie przedtem kilka dziesiąt zakonnikow mieszkało, teraz za uniey ieden tylko Ociec Paweł Korsak mieszka; także w Liszczu monastyrze pod Pinskiem ledwie ieden czerniec mieszka, gdzie y cerkiew y monastyr opadł. Nuż na Wołyniu Dorohobużski y Żydyczynski monastyr wspominasz, gdzie, mowisz, w Dorohobużskim ieden Archimandryta z chłopcem mieszka, a w Żydyczynskim trzech albo czterech zakonnicy żyją, toż y w inszych uniatskich monastyrach się dzieie. Zaprawdę nie mam co w obronę tych spustoszeń przez złych przełożonych monastyrow powiedzić; y owszem żałuję tego y wstękałem na to dawno; y przyszło do tego, żem musiał te defecta Jego Mosci Xiędzu Nuncyuszowi przelożyć y symonialskie święcenie od Władykow na popowstwo, za com na wielką nienawiść sobie od Władykow był zarobił. Iednak w tym spustoszeniu monastyrow nie Unia, ktora iest rzecz święta, ale unici winni, ktorzy nie pomnożenia chwały Bożey, ale swego priwatnego pożytku z monastyrow szukają, ktorzy są własnemi naiemnikami, a nie pastyrzami, y wieczne potępienie takowych oczekiwają, ktorzy defraudowali piam intentionem fundatorum adjutorio żywych y pobożnie zmarłych. A mało nieprzedniejszą przyczyną tego są owe privilegia dożywotne na Archimandrye, gdzie iesli się przywilej pobożnemu zakonnikowi dostanie, tedy y zakonnikow będzie chował y monastyr reformował. Ale iesli iakiemu łakomy y przestronnego sumienia przywilej w ręce wpadnie, tedy koniecznie musi y monastyr y cerkiew spustoszyć, y miasto zakonnikow swieckich osob y niewiast do monastyra naprowadzi, et c. et c. A kiedy by to zwyczajem katolickim Prowincyał starszego do monastyru na trzy lata podawał y rachunki ze wszystkich przychodow y roschodow go słucał, tedy by nieprzychodziło do takiego spostoszenia monastyrow. W Klasztorach Katolickich wie Prowincyał o naymniejszey rzeczy w zakrystiey każdego klasztoru, wie o życiu y obyczaiach każdego zakonnika y gdzie y na ktore mieysce kto się zeydzie. A u Rusi tak Uniatskiey iako y Disunitskiey, że Prowincyałow niemasz, dla tego też urzędow w nich po sto, y iako ktory starszy chce, tak rządzi y sprawuie, kogo chce chowa, a kogo niechce precz wypędzi.

Niemasz czego chwalić, że terazniejszy Ociec Sielawa Metropolita Unicki uczynił się Protoarchimandrytą monasterów Unickich Litewskich y rezydencją swoją zasadził przy monasterze Wilenskim Świętej Trojcy, gdzie y paniński czerniczy zaraz monaster wystawiony iest, y częste tam nawiedziny bywają, a *vir bonus suspicione etiam carere debet*, etc. Iest w Wilnie przystoyna rezydencya Metropolitanska przy cerkwi Świętej Przystey, a Świętej Trojcy monaster dla czernców iest fundowany, a nie dla Metropolity z iego dworem. Wniósł do tego monastera Wielebny Ociec Alexius Dubowicz Archimandryta Wilenski na kilkadziesiąt tysięcy y wiele tam dobrego w reformowaniu cerkwi, ołtarzow, dzwonicy y samego monastera sprawił y mógł ieszcze sprawić, ale go zazelrość y złość niewdzięcznych złamąd do monastera Supraleskiego na Archimandrytę wicisnęła. Ano wierz mi, że niewiele takowych Dubowiczow w zakonie waszym macie, a mniej ieszcze Symeonow Iackiewiczow, który w Bytryскеim monasterze, świętobliwie y zakonne życie dzwigając, nowiciatem, y boday się tacy Alexiuszowie y Symeonowie radzili.

Uważyć y to, że Prowincyał ma być mere z zakonników obierany, a nie z dykow y metropolitow, więcey iuż świeckich, niżli zakonnych. Do tego iesli w Rzymskim Kościele, z którym się unicy złączyli, żaden Biskup ani Arcybiskup nie iest Prowincyałem Religiosorum, daleko mniej może być Władyka albo Metropolita Ruski. Dość by z niego było, gdyby swoje popi mógł przystoynie zrewidować, a nie zakonników y zakonniczek. Nadto, coby biedni czerncy mieli żywnosci na kilkanascie niedziel, to Pan Władyka albo Metropolita, naiachawszy, zje, spije za ieden tydzień. A w klasztorach Rzymskich przyiedzie Prowincyał samotrzeć trzema albo czterma konmi, y za trzy dni, albo za cztery, expedyowawszy się, iedzie do drugiego klasztoru. Widzisz tedy, Panie Mohyło, że co godne nagany y w unitach, musi się ganić. Iako to w oycu Pawle Korsaku, że kilka set poddanych mając, a nie chować żadnego zakonnika, godno to nietylko nagany, ale y karania. Iest temu kilka lat, że zachorzał był smiertelną chorobą ten Ociec Korsak y udano było Metropolicie, że umarł; Metropolita, dowiedziawszy się gdzie iego pieniądze byli, posłał y wziął kilkanascie tysięcy. Drugie zaś rzeczy, które w Chełmie w schowaniu u Kondrata Raycy Chełmskiego byli, pobrał Oyciec Władyka Chełmski Terlecki za listem Oyca Metropolity. Potym ten Ociec Korsak, ktorego byli umorzyli, powstał od choroby y upomniał się swoich pieniędzy u Metropolity y Władyki. Niewiem, że iako się z sobą obeszły, bom tego roku valedicował nabożeństwu Grekoruskiemu. Co iesli wrocili, tedy głupio uczynili, te przeto było na chwałę Bożą obrocić, a ten monaster lepsze mu dilatele(?) albo biednym oddać. . . . .

A dzis potwarz wniósł na monaster Supraleski, iakoby tam miano ze

srebra y ze złota stare obrazy połupić y na swoje prywaty obrocić, a miasto tamtych obrazow, płociennych włoskich w cerkwi nastawiać. Tedy na ten fałsz muszeć się odezwać y sine ceremonia powiedzieć, że impudenter mentiles, że niewstydliwie kłamiesz, co nietylko ia tobie zadaie, ale y wszyscy, ktorzy tamto święte mieysce nawiedzaią. Masz tedy, potwarco, wiedzieć, że we wszystkim Panstwie naszym w żadney cerkwi niemasz tak kosztownych y ozdobnych obrazow, iako w Supraleskiej Cerkwi, nie na płotnie, iako ty baiesz, ale na miedzi malowanych. A czemużeś smiał tak smiele potwarz na starszych tamtego mieysca kłaść, iako y na Cerkiew Nowogrodzką, gdzie choć nie tak kosztowne obrazy, nec in tanta magnitudine, iednak piękne złociste wystawione. Co iesli kiedy z razu po pogorzeniu cerkwi byli obrazy na płotnie y na papierach malowane, nie trzeba się dziwować, ale teraz od czasu ozdoby do cerkwi przybywa.

Sąż też niektore mieysca y monastyrze Uniatskie, ktore po schismati-
kach od uniatow przystoynie są reformowane tak w Litwie, iak y na Woły-
niu. Patrz na cudotworny Żurawicki monastyr, na Supraleski, na cerkiew w
Połocku, od błogosławionego Iosaphata reformowaną. Patrz na Wołyniu na
Dermanski monaster, iako go nieboszczyk świętey pamięci oyciec Smotrzycki
pięknie zmurował, a czego był niedokonczył, tedy oyciec Ian Dubowicz
konczy. Patrz y na Dubieski monastyr Świętego Spasa, iako odemnie iest
wymurowany, a ostatka successor moy dokoncza. Patrz tamże, iakom cerkiew
samą zewnątrz y zwierzchu przyozdobił y aparatami cerkiewnymi pomno-
zył. I pożytku monastyrowi przemysłem swoim na kilka set złotych licitis
modis przymnożył. Nuż świętey pamięci oyciec Poczapowski, Władyka Lucki,
iak kosztownymi obrazami cerkiew zamkową Lucką ozdobił, y dwor przy-
stoiny Episcopski w zamku wystawił y miał wolę y cerkiew wymurować, na
co iuż y cegły niemało było zgotowano. A co większa kilka wsi bogatych
pod Ostrogiem, do władcyctwa należących, z wielkim kosztem y trudnością
odyskał. A wasz terazniejszy oyciec Władyka gotowe iuż upuszcza, co iest
przeciwno summieniu. Poyrz y we Włodzimirzu, iak od przeszłego nieboż-
czyka oycia Morochowskiego cerkiew iest reformowana y murem otoczona,
a od terazniejszego Jego Mości oycia Władyki Bakowieckiego wystawieniem
kosztownego murowanego zameczku iest ozdobiana. Zkąd nietylko miastu oz-
doba, ale y od nieprzyiaciela obrona zostaie. I na przyjęcie samego Krola
Jego Mości niema Włodzimierz przystoyniejszego połącza na Władycy zamek.
Nuż iak wiele majątnosci cerkiewnych od dawnych lat zawiedzionych z rąk
potężnych powyswobodzał, a drugich majątności nakupił, by tylko to nie na
powinnych, ale na sług Bożych się obracało. Otoż iak w Disunicy tak y w
Unicy są niektore rzeczy pochwały godne, a to idzie za dobrymi przełożonymi.

A że wielkość swoich czernców schismatickich przekładasz nad małość Unitskich, stare to nowiny, że więcey ołowiu na swiecie niżli srebra albo złota, y że szyrsza droga prowadząca do piekła, niżli do nieba. Mogę ia tobie tak odpowiedzieć na wielkość twoich schismatickich czernców, a na małość Unitskich, iako odpowiedział Alexander Krol Macedonski Daryuszowi Krolowi Perskiemu, ktoremu Daryusz posłał był wur maku, powiadając, że tak wiele u mnie iest woyska. Alexander Krol, skosztowawszy przysłanego maku, rzecze: „słodki to iest mak. A to ia posyłam Panu waszemu gorść pieprzu, niechże go tak pożyie, iak ia iego mak pożył.“ Także y wy schismatici niechwalcie się wielkoscią y mnostwem waszych mało umiejętnych czernców, a małoscią uniatskich zakonników, y niepogardzaycie; bo gdyby wam przyszło do dysputacyi z czerncami uniatskimi, pewnie by wy im byli słodkimi, iako mak, a oni stali by wam za gorzki pieprz, y dla tegoż zawsze chroncie się dysputacyey z unitami.“

(Къ 360 и слѣдующимъ стран. *Ливоса*, гдѣ идетъ полемика съ Саковичемъ по поводу указываемыхъ имъ беспорядковъ отъ многихъ, безъ нужды устроаемыхъ церквей, полной зависимости ихъ отъ патроновъ и т. п.)

Перспектива Саковича, будучи направлена не противъ православной только церкви, но въ значительной степени и противъ униатской, была—какъ мы замѣтили—крайне неблагоприятно встрѣчена и униатами, тѣмъ болѣе, что личныхъ нападокъ на послѣднихъ въ книгѣ Саковича встрѣчается очень много и по мѣстамъ они чрезвычайно язвительны. Поэтому не оставлена была безъ отвѣта *Перспектива* и со стороны униатовъ. Въ слѣдующій годъ послѣ изданія православными *Ливоса* изъ униатскаго лагеря вышло сочиненіе подъ заглавіемъ: „*Zwiercadło albo zasłona od Przewielebnego Jego Mosci Oycy Pachomiusza Woyny Oranskiego, z łaski Bożej y Ś. Stolicy Apostolskiej Episkopa Pińskiego y Turowskiego, naprzeciw uczynliwej Perspektiwie, przez X. Kassiana Sakowicza, złożonego Archimandritę Dubieńskiego, zebraney y napisaney et c. et c. wystawiona* (w Wilnie, w Drukarni Oycow Bazylianow unitow, roku 1645 г.)—Сочиненіе это, далеко уступающее *Ливосу* въ объемѣ, еще болѣе уступаетъ ему въ талантливости, обстоятельности и вообще научныхъ достоинствахъ. Оно превосходитъ послѣдній только, пожалуй, въ бранчивости и язвительной раздражительности по отношенію къ злополучному Саковичу. Предмова до читателя начинается текстомъ *Super Aspidem et Basiliscum* и указаніемъ на ядовитыя свойства этихъ животныхъ по отношенію къ „kożdemu stworzeniu po ziemi chodzącemu, wszelakiemu ptastwu po powietrzu latającemu, roz-

maitym drzewom na Libanie będącym, znamenitym ziolkom w Wirydarzach albo Labiryntach kosztownych nasadzonych;“ далѣ заявляється, что такимъ, и еще болѣе ядовитымъ, аспидомъ оказывается К. Саковичъ, въ Перспективѣ своей „okiem zapałonym“ посмотрѣвшій „na sliczny wirydarz Cerkwi Chrystusowej, na duchowienstwo w iedności ś. będące.“

Изъ самаго сочиненія (Zwierciadła) отмѣчаемъ нѣкоторые мѣста, лишеныя значенія для характеристики того времени.

Упрекъ Саковича, что уніаты отправляютъ богослуженіе по схизматическимъ (т. е. православнымъ) книгамъ, авторъ Zwierciadła считаетъ несправедливымъ, причѣмъ заявляетъ: „Dwoiakich ksiąg zażywamy—zdawna pisanych y drukowanych. Księgi drukowanie, te od nas unitow z Leona Mamonicza unita drukarni wyszły, w ktorych y fides inviolata y antiquitas wcale dotrzymana iest. Nie iednym okiem było się przypatrywac (iako nie iednem też uchem było słuchac): a widziałżes księgi w monasterach, cerkwiach, orocz druku Mamoniczewskiego? Co się tycze pisanych, tych każda cerkiew pełna, tych dawne pismo iest wparcem nauki prawey.“ (Далѣ перечисляются особенности уніатской церкви, якобы, находяція подтвержденіе въ означенныхъ древнихъ рукописныхъ книгахъ).

По поводу заявленія Саковича о господствующей въ средѣ уніатской іерархіи симоніи, отвѣтъ авторомъ Zwierciadła дается очень слабый. Указавъ въ общихъ чертахъ на голословность обвиненія, П. Оранскій отстаиваетъ важность и значеніе посвященія, хотя бы и совершеннаго за деньги: „a choćby który (dato, non concessio) od ordinanda tysiąc złotych wziął za poświęcenie, sam będąc prawdziwym Episkopem, przecię confert sacramentum.“ Далѣ, самъ Саковичъ говоритъ, что много церквей вовсе не имѣютъ фундушей: откуда же брать деньги для подарковъ? Притомъ авторъ Перспективы „nie liczył, nie odbierał tych podarkow: iakoż może wiedziec cenę, numerum et quantitatem onych. *Lecz*—заключаетъ свою рѣчь объ этомъ предметѣ противникъ Саковича—*ia o tych sprawach tajemnych y samemu tylko Bogu wszechmogącemu iawnych więcej mówic nie chce.*“

Разоблаченія, сдѣланныя Саковичемъ относительно нѣкоторыхъ лицъ изъ высшей уніат. іерархіи, крайне осуждаются. Авторъ *Zwierciadła* держится того мнѣнія, что если іерархи (przełożoni), какъ люди имѣютъ свои недостатки, то не намъ ихъ судить. „Bych *ia*—говоритъ Оранскій—у swymi oczyma na grzech iaki Biskupa ktorego patrzył, płaszczem bych go swoim pokrył, aby drugich grzech iego nie gorszył.“ По отношенію къ самому Саковичу, по заявленію Оранскаго, такъ поступилъ покойный луцкій епископъ

Почаповскій, „ktory, wziąwszy wiadomość o niedoskonalsciach iego, gdy ieszcze był Archimandritą Dubienskim, zesłał na examen dwóch wielebnych Archimandritow (krorzy ieszcze y do tych czas żyją), aby obaczywszy one iego niedostatki, cemnemi carcerami pokryli, aby nie tylko ludzie, ale y słońce nie patrzyło na onego, post occasum solis w podziemny loch wpuszczonogo, ktory nazaiutr, nim słońce, promeniami swemi oczy ludzkie oswieciwszy, iawne ich sprawy okazało, liberum egressum otrzymał.“

По поводу преслѣдованій отъ уніатовъ, на которыхъ указываетъ Саковичъ въ своей Перспективѣ, П. Оранскій даетъ слѣдующее разъясненіе: „Nie starszyc Dubowienską wprzod Archimandryą odiegli, ale twoie postęпки; nie starszy cię przesladowali, ale twoie słowa z Ambony przeciw Pasterzowi, miniac go być schizmatykiem y symoniakiem, że upominał cię, iż w księdzie o kalendarzu, pisząc o rzeczy poważney, tak zacnemu narodowi Ruskiemu należało rzecz udać inaczey; na co bowiem było kłasc: *Kuliny, Hrycow, markotania kotow y innych fruszek*. Nie przeczemy kalendarzowi, widziales y czytales, iako o kalendarzu poważnie y mądrze wydał Wiel. Ociec Ian Dubowicz Archimandryta Dermański, za co godzien pochwały, y Dyzunit czytając nie alteruie się, gdy mu się przekłada bonitus rei cum svavitare. Persecutio tedy tui ex te Cassiano.“ И въ другомъ мѣстѣ: „Po złożeniu z Archimandryey Dubienskiej, iako drugi Chain, tłukąc się po różnych mieyscach, po Dermaniach, Chełmach, Włodzimerzach, Lublinie, Supraslu, Wilnie, y tam nie zagrzawszy mieysca, widząc go na Wolyn znowu powracaiącego, in faciem Episcopum contumneliose carpentem, iako despositum et vagabundum, nulli certo superiori subiectum, godziło się corrigere. O czym posłuszawszy choc iednym uchem fugą sibi consolvit y umknął, choc staremi nogama.“

На Кассіана Саковича за переходъ его изъ уніи въ католичество (на что требовалось папское разрѣшеніе), а также за изданіе имъ *Перспективы*, надо полагать, представителями уніатской іерархіи принесены были жалобы въ Римъ. Въ протоколахъ Конгрегациі кардиналовъ отъ 15 іюля 1643 г. читаемъ: „Relatio negotiis P. *Cassiani Sakovicii* antea Archimandritae Dubnensis et *Clementis Swirski* Diaconi: Congregatio, quod ad dictum P. Cassianum censuit compellendum esse per visitatores vel per Nuncium Apostolicum, ut ad suum monasterium revertatur, habitum monachalem recepturus et sub obedientia sui Hehumeni vel Archimandritae victurus, quia dispensatio obtenda, a S. Officio, ut possit transire ad Ritum Latinum, est nulla, et nulliter ab Episcopo Latino Lucecriae executata ob vitium subreptionis respectu dispensationis, quia dictus P. Cassianus tacuit Decretum praefatae

S. Congregationis de Propaganda fide de prohibito transitu religiosorum Unitorum sine licentia Sedis Apostolicae ad Ritum Latinum et respectu executionis ob excessum dicti Episcopi executoris, nam S. Officium non concessit dicto P. Cassiano, ut possit ex monacho fieri Praesbiter saecularis Latinus, prout factus est; quo vero ad monachum Diaconum, quia nullam habet dispensationem, Congregatio censuit idem quod de Patre Cassiano, ut compellat reverti ad suam Religionem.“ (*Рукоп. Собрн. Кіев. Дух. Академіи, изъ колл. митрон. Макарія; № Аа. 210, стр. 59—60*). Въ протоколахъ Конгрегаціи кардиналовъ отъ 14 авг. 1643 г. читаемъ: „Ad primam partem 8-va pe(t)itionis de monacho et Clemente Diacono Congregatio dixit provissum esse in praecedenti congregatione. Ad secundam vero partem *de libris dicti Cassiani iussit eos exhiberi cum notis errorum*, qui in eis continentur, ut examinari possit in S. Congregatione iudiciis. (*Ibid. стр. 66; срав. протоколы той же конгрег. отъ 7 и 28 авг. 1643 г., тамъ же на стр. 60 и 62.*) Въ рукоп. первый протоколъ *ошибочно помъченъ 1645 г.*, что легко замѣтить изъ сличенія его съ послѣдующими протоколами).

2) Дерманскій архимандритъ Янъ Дубовичъ, занесшій на митр. П. Могилу помѣщенную нами протестацію, долженъ быть причисленъ къ числу наиболѣе образованныхъ южно-русцевъ, измѣнившихъ православію и перекочевавшихъ въ латино-уніатскій лагерь ¹⁾. По широтѣ образованія и учености Дубовичъ стоитъ выше Саковича: его сочиненія отличаются болшею эрудиціею, чѣмъ какую видимъ мы въ произведеніяхъ послѣдняго. У ренегатовъ глумленіе и насмѣшки надъ прежними своими вѣрованіями явленіе (въ особенности въ то время) обычное. Не безупреченъ въ этомъ отношеніи и Дубовичъ; но все-таки и здѣсь онъ является съ болѣе тонкимъ литературнымъ чутьемъ, чѣмъ его собрать по оружію: его труды *примичне* трудовъ Саковича.

Изъ сочиненій Яна Дубовича намъ извѣстны:

а) „Obrona Cerkwi Ś. Soborney Apostolskiey przeciw wszystkim haeretikom. Z pisma Świętego, Soborow, Oycow s.s. wywodami na [ ] ²⁾ ksiąg rozdzielona, przez [ ] ³⁾

¹⁾ Переходъ его въ унію состоялся не позднѣе 1634 г.—См. *прилож.* № XVII стр. 64.

²⁾ Пробѣлъ въ подлинникѣ. Судя по содержанію сочиненія, слѣдовало бы сказать: *міс.*

³⁾ Въ подлинникѣ густо зачеркнуто красными чернилами; очевидно стояло: *міс.*

Ioanna Dubowicza za starszych pozwoleniem y błogosławienstwem w roku 1638 Panskim w monasterze zsummowana Dermanskim. Za panowania Naiasnieyszego Władysława 4, Pasterstwa I. M. Raphała Korsaka Metropolity Kiiow., a kollatorstwa w Dermanskim monasterze O. X. Dominika Władysława na Ostrogu y Zasławiu Hrabi na Tarnowie y Wiel. Woiewodziny Wilenskiey Chodkiewiczowey Hetmanowey Welkiey W. X. Lit. Anny na Ostrogu. Począłem pracowac około ney A. 1637 J—obris J; a skoncząłem A. 1638 8—bris 30“.

Сочиненіе это хотя и предназначалось авторомъ къ печати (о чемъ можно заключать изъ нѣкоторыхъ мѣстъ въ немъ), но въ свое время не было издано. Въ настоящее время автографъ его хранится въ Императорской Публичной Библиотекѣ (Польс. Q. 1. № 94). Означенный трудъ Дубовича (кромѣ помѣщеннаго въ концѣ рукописи оглавленія) заключаетъ въ себѣ 584 стр. довольно убористаго письма, in 4. *Obrona Cerkwi* раздѣляется на 5 частей или, какъ выражается авторъ, *ksiąg*, причемъ каждая изъ нихъ въ свою очередь дробится на отдѣлы. Въ первой части трактуется о Св. Писаніи и Св. Преданіи; во второй о Богѣ, божествѣ и Троичности Лиць, объ исхожденіи Св. Духа, вочеловѣченіи 2-го Лица Пресв. Троицы, сошествіи Его во адъ, второмъ пришествіи, и проч.; въ третьей—о церкви и ея членахъ, частномъ судѣ, чистилищѣ, о погребеніи, о пребываніи душъ святыхъ (въ небѣ) и грѣшныхъ (въ аду), о почитаніи святыхъ, о св. реликвіяхъ, св. образахъ, св. крестѣ, о крестномъ знаменіи и благословеніи; въ четвертой—о церквахъ (храмахъ), церковныхъ украшеніяхъ, церемоніяхъ, о воскресномъ днѣ и прочихъ праздникахъ; въ пятой—о таинствахъ вообще и въ частности.

Книга Дубовича довольно интересна, особенно послѣднія двѣ ея части, гдѣ много удѣлено мѣста обрядности въ южно-русской церкви. Нѣсколько выдержекъ изъ *Obrony* нами приведено въ примѣчаніи къ документу подъ № LXXVII (см. стр. 314). Помѣщаемъ здѣсь еще нѣсколько извлеченій изъ нея, имѣющихъ немаловажное значеніе для характеристики того времени.

α) „U Rusi schismatykow listy abo hramoty do s. Piotra Apostoła za umarłemu od popow niektorych Ruskich, iako pewne zabobony y basni, łakomstwem pachnące, wymyslone, iuż teraz ustawiaią nauką cerkwi Rzymskiej. Iednak Patriarchowie Graecy dobrze ieszcze przed smiercią zwykli dawac rozgrzeszające hramoty, aby z temi y pochowani były, co uczynił Ieremias Patriarcha Carogrodsky, będąc w tym Panstwie y pieniędzy wiele za

to pobrał; nic to nie waży, kiedy kto przy śmierci nie będzie za grzechy żałował y spowiadał się grzechow swoich.“ (cmp. 211—212).

β) „Pożytki tego żegnania (крестнаго знаменія): naprzod, liczbę trzech Boskich osob; potym iednosc w istnosci, gdy mowimy w yimie. 3) Wciele- nie syna Bożego, gdy rękę od czoła na nizcy spuszczamy. 4) Męnkę Panską, gdy na sobie znak krzyża wyrażamy; 5) bo tą ceremonią pobudzeni prawicę y lewicę dnia ostatecznego przypomniec sobie możemy. Iako zas skła- dac palce w żegnaniu, Rus niekatora pisała o tym weżąca, aby tak, iako Zba- wiciela widywamy na obrazie żegnającego: do wielkiego palca anniculare, fi- dum, to iest, najmniejszy y ktory przy nim złożywszy na znak Troycy S.S.; index zas et medius, to iest, pierwszy od palca wielkiego, y sredni osobno dwie naturze U. XC; srzedni zas nachilony trochę—ludzka naturzę sklonioną, a index—Boską. Lecz drobiaski to, choc dwiema, choc trzema, bądź y pięcią palcow, tylkoby s. znak krzyża wyraził. Iako y owo, na ktorzy pierwiey ra- mię, żegnając, rękę podnosic, bo iako malowac krzyż zaciesz abo rysowac od strony polnocney abo zachodniey, było bys krzyż wyraził. Grekowie na prawo ramię kładą pierwiey, y daią przyczynę XS z nieba zstąpił na ziemią w żywot naczystszy Panny, y tu na ziemi zbawienie ziednawszy, wstąpił na prawice Boga Oyca, a że na lewą kładą, krzyż koncząc czyniemy. Rzymia- nie, że na lewo ramię wprzod kładą, przyczyna iest....

[Пропускъ въ подлинникѣ; очевидно авторъ хотѣлъ вписать доказа- тельство (przyczynę) относительно трактуемаго предмета послѣ].

Wszaksze iednak u Rzymian kiedy ludzi żegnaią biskupi księza na uszy inszego czasu wprzod ramię prawę ich żegnaią.

Moskwa ma też osobnosci swoje w tym żegnaniu. Iako: żeby krzyż był wielki uczyniony w żegnaniu za pas y ramiona, aby wysoko noszony był na piersiach, bez ktorego zas żaden u nich ani stąpi, y niechrzescianiniem zo- wą. Nawet y w pokłonach często żegnaią, nie pokłonią u cerkwi aż prze- żegnawszy, sto razy pokłoni się, sto razy y przegna się; a nie potrzebnie to czynią, iakoby iedno żeganie nie ważne.“ (cmp. 273—274).

γ) „Schismaticy spowiedzi nie znoszą, ale dla popow ią byc niepotrzebną rozumieią, [на поляхъ: lubo nie słowy a rzeczą samą] bo u nich popi chochy w grzechach smiertelnych, iako pyanstwie y drugich smiertelnych znay- dowali się, służbę Bożą, Liturgię mowie s., odprawuią, nie spowiedawszy się; y mamyż sami spowiadac się? Iakoby tym samym bezgrzesznemi byli, że popi, y nie pamiataią, idąc do sacramentu, na słowa Pawła S. (1 Kor. 11):

„niech doswiadcza samego siebie.“ W nagrodzie iednak spowiedzi zwykli popi schismaticki czynic, że u łazni myią się, kiedy przypada im służyć [[a w niedostatku wody y mlekiem się polewają, bo to więcey bieli: tak uczynił pop ieden na Rusi Białey w Mohilewie, wszystek oblawszy się mlekiem przyszedł na iutrznę y dał przyczynę pytany, aby się zniosła niegodnosc przez spolk małżensky tey nocy przeszley]] ¹⁾. A lubo im swieccy spowiadają się, iednak w tym bład wielki czynią, każą swieckim za sobą spowiedz powszechną mowic wszystkich grzechow, y też przeciw przyrodzeniu y co ich iednokolwiek iest na swiecie, brzydkich y uszom... Zgrzeszyłem N; zgrzeszyłem et c. A potym modlitwe nad pokutującym mowi. W tym dwa błędy wielkie popielniaią: ieden, iż kłamac uczą pokutującego y to wyznawac, co on nigdy nie czynił. Powtore, naucza grzechow nowych, a zwłaszcza panienki spowiadające się y drugą młodz, o których oni od urodzenia nie słyszeli.“ (emp. 478—480).

6) Kalendarz prawdziwy Cerkwi Christusowey od W. Оуса Іана Dubowicza, Archimandryty Monastera Dermankiego. Za pozwoleniem starszych w druk podany. W Wilnie. W Drukarni Оуцов Bazylianow Monast. Ś. Troycе. R. 1644.

Книга въ 4 д. л. на 92 стр., кромѣ посвяtitельной предмовы Владиславу Доминику князю „на Ostrogu y Zaslawiu,“ et caet.—Дубовичъ писалъ означенное сочиненіе послѣ выхода въ свѣтъ (въ 1642 г.) брошюры о томъ же предметѣ К. Саковича, но не вездѣ повторяетъ его доводы, а иногда съ нимъ и не соглашается (см. стр. 64).

Отмѣчаемъ одно библиографическое указаніе въ Календарѣ Дубовича. Въ своихъ „Библиографическихъ замѣчаніяхъ о нѣкоторыхъ старопечатныхъ церковно-славянскихъ книгахъ преимущественно конца XVI и XVII столѣтій,“ мы въ числѣ книгъ славянской печати, дотолѣ неизвѣстныхъ библиографамъ, указали на *Календарь, изд. 1595 г. въ Римѣ*. Свое мнѣніе о выходѣ въ свѣтъ этого произведенія мы основывали на извѣстной *Перестрогѣ* львовскаго священника, помѣщенной въ IV т. *Актовъ Зап. Рос.* (№ 149), гдѣ говорится о Кириллѣ Терлецкомъ и Ипатіи Поцѣѣ, что они, селѣтивши (въ Римѣ) Унѣю и выдруковавши тамъ же *Календарь новый*, съ

---

¹⁾ Двойныя скобы находятся и въ подлинникѣ. На поляхъ противъ нихъ написано: „Co przekleslono, iesliby do druku księga isc miała, może się opuscic“.

тымъ до насъ прїѣхали“.. и проч. Въ послѣдствїи Я. О. Головацкому удалось отыскать два не вполнѣ сохранившіеся листка означеннаго Календаря съ уцѣлѣвшою датою выхода его въ свѣтъ (1596 года), каковая находка имъ и была (съ тремя снимками съ оригинала) опубликована въ *Запискахъ Им. Акад. Наукъ* (XXIV, кн. 1, стр. 90—96). Въ упомянутой брошюрѣ Дубовича находится указаніе и на лице, издавшее *Календарь* 1596 г. Именно, здѣсь читаемъ: „Tak żeby y Alphabetum Paschale według Ruskiey Azbuki sporządziło, iako już iest sporządzone y przez Leonarda Aveba, Episkopa Sidonskiego, w Rzymie z drukarni Apostolskiej Vatikanskiej pismem Słowienskim w roku 1596 wyszło, którą to Azbukę Paschalną clavem albo kluczem Rus zowie, gdyż zaiste otwiera y daie wiadomosc nie tylko do odprawowania Paschi, ale y do inszych swiat, y mięsopusty albo zapusty ukazuje“. (стр. 90)

в) Hierarchia abo o zwierchnosci w Cerkwi Bożey. Od Wielb: Oycsa Iana Dubowicza, Archimandryty Monastera Dermanskiego, w druk za dozwoleciem starszych podana. We Lwowie, w drukarni Colleg: Sosietatis Iesu, u Sebastyana Nowogorskiego. Roku Panskiego 1644.

Сочиненіе въ 4 д. л., на 264 стр., кромѣ посвяtitельной предмовы луцкому бискупу Андрею Гембицкому. Начиная съ 236 стр. счетъ перепутанъ: это зависитъ отъ того, что *Дубовичъ по отпечатаніи 238 и слѣд. страницъ сдѣлалъ въ своей книгѣ большую вставку*. Именно, первоначально о привиллегіи Сигизмунда I, данной южно-руссамъ на общемъ сеймѣ въ Брестѣ Литовскомъ 2 іюля 1519 г. (sic)¹⁾, индикта 14, онъ говорилъ кратко (на 23 строкахъ); а затѣмъ значительно распространилъ этотъ отдѣлъ, сдѣлавъ выдержки какъ изъ этой грамоты, такъ и изъ другой привиллегіи того же короля (1514 г.), съ нѣкоторыми толкованіями ихъ и указаніями на подвиги князей Острожскихъ. (Со вставкою экзем. есть и въ бібліотекѣ нашей—Кіевской—Академіи, безъ вставки—въ бібліотекѣ князей Замойскихъ въ Варшавѣ).

Сочиненіе раздѣляется на *четыре* части (księgi), съ подраздѣленіями ихъ на частнѣйшіе отдѣлы. Въ первой части трактуется о церкви (стр. 1—24); во второй—о главенствѣ св. Петра (стр. 25—43); въ третьей, самой обширной,—о преемникахъ св. Петра, т. е. папахъ (стр. 44—166); въ четвертой—о крещеніи Руси и событіяхъ, бывшихъ въ ней послѣ сего („o tym iako się Rus chrzečila y co się działo po nim w Rossiyskim nabożenstwie.“)

¹⁾ Опечатка; должно быть: 1511 г.

Въ послѣднихъ двухъ частяхъ нерѣдко встрѣчаются указанія и на современныя автору событія; нѣкоторыми изъ этихъ указавій (имѣющими историческое значеніе) мы пользуемся въ изслѣдованіи.

г) *Obraz prawoslawney Cerkwi Wschodniey*. 1645 г.

Сочиненіе это, какъ мы заявили (см. *прим.* стр. 319), извѣстно намъ только по указанію Вишневекаго.—Можно думать, что въ него вошли въ переработанномъ видѣ нѣкоторыя отдѣлы изъ перваго цитированнаго нами и неизданнаго сочиненія Дубовича—*Obrona Cerkwi*, подобно тому какъ изъ нея кое что, въ нѣсколько измѣненномъ видѣ, включено было Дубовичемъ въ *Ierarchiо*.¹⁾

Вишневскій въ своей *Histor. literatury Polskiej* (т. VIII, стр. 378) приписываетъ Яну Дубовичу еще слѣдующія два казанія: 1) *Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął Ianusz Skumin Tyszkiewicz Woj. Wil. w dr. monasteru Wilen. in 4*, и 2) *Kazanie na pogrzebie Teodora Tryzny Woj. Rzeskiego, Wałkowyskiego, Błudzieskiego Starosty, miane w Cerkwi ś. Trojcy zakonu ś. Bazylego 1645. Wil. w Druk. monasteru ś. Trojcy 1645. 4*. Но это невѣрно. Означенныя казанія принадлежатъ перу не Яна Дубовича, дерманскаго архимандрита, а *Алексыя Дубовича, архимандрита Виленскаго Троицкаго монастыря*. Это видно изъ полного (и неискаженнаго, какъ у Вишневекаго) заглавія казаній. (Заглавіе перваго казанія: „*Wyprawienie osoby, którą od Boga wziął y na Theatrum swiata szczęśliwie odprawił Iasnie Wielmożny Iego Mość Pan Ianusz Skumin Tyszkiewicz, Woiewoda Wilenski, Brasławski, Iurborski, Nowolski et c. Starosta. Wystawione w Wilnie w Cerkwi S. Trojcy Oycow Bazylanow Uniatow w roku 1642, oktobra 24 dnia, przez W. O. Alexego Dubowicza Archimandritę Wilenskiego. W drukarni Monast Wilenskiego S. Trojce.*“—Заглавіе втораго казанія: „*Kazanie na pogrzebie Iasnie Wielmożnego Iego Mosci Pana P. Theophiła Tryzny woiewody Brzeskiego, Wałkowyskiego, Błudnienskiego et caet. starosty miane w Cerkwi Bytenskiej zakonu S. Bazylego, dnia Februarii roku*

¹⁾ Мы думаемъ, что *Obrona Cerkwi* своевременно не была издана Дубовичемъ по цензурнымъ условіямъ: въ ней хотя трактуется о церкви и ея членахъ, но опущенъ неизбѣжный съ католической точки зрѣнія отдѣлъ о главенствѣ папы, на что и было обращено вниманіе лицомъ, читавшимъ это сочиненіе (не цензоромъ-ли?). Именно, послѣ отдѣла о церкви видимой на поляхъ стороннею рукою написано: *O Głowię Cerkwi nic? która jest Papierz.* (стр. 148).

1645, przez X Alexego Dubowicza, Archimandritę Wilenskiego zakonu s. Bazilego, w drukarni tegoż monastera) ¹⁾

Янъ Дубовичъ, подобно Кассіану Саковичу, стремился перейти изъ уни въ католицизмъ; но на это не послѣдовало соизволенія изъ Рима и, какъ человѣкъ менѣе безпокойнаго характера, онъ, кажется, оставилъ свое намѣреніе. Въ протоколахъ Конгрегаціи отъ 20-го ноября 1643 г. слушалось, между прочимъ, донесеніе „de Episcopo Luceoriae Latino, qui dicit se habere dispensationes 20 pro Ruthenis Unitis, ut possint ad Ritum Latinum transire, et quod de facto dispensavit cum monacho *Ioanne Dubowicz*, qui factus est religiosus Ordinis Minorum de obse(r)vantia.“ Относительно этого тогда же состоялось слѣдующее опредѣленіе: „De Episcopo Luceoriae Congregatio dixit per eundem D. Nuntium Episcopum praefatum commonendum esse, ut pertensam facultatem dispensando circa transitum Ecclesiasticorum Ruthenorum unitorum ad Ritum Latinum ad alias religiones Latinorum ostendat, cum factis in hac cura diligentis non reperiatur huiusmodi facultas pro ipso expedita, et si illa ostenderit monendum esse per eundem Nuntium, ut omnino obstineat ab huiusmodi licentiarum confessione, ut audito praefato monacho Ioanne, si dispensationem sufficientem non constiterit, Nuntius praefatus, iuxta Decreta huius Congregationis, quae illi danda erunt, eundem monachum Ioannem reverti faciat ad suam Religionem S. Basilii. (Рукон. сбор. библиотеки Кіев. Дух. Акад. изъ коллекціи митр. Макарія № А а. 210., стр. 65 и 66).

---

¹⁾ Въ первой изъ этихъ брошюръ есть указаніе, имѣющее важное историческое значеніе. Восхваляя Скумина Тышкевича за его ревность къ распространенію уни, Дубовичъ, между прочимъ, говоритъ, что Тышкевичъ очень много читалъ полемическихъ и церковно-историческихъ сочиненій, и „w tak pilnym y długim czytaniu iuż nie człowiekiem, ale bibliotheką zostawszy, nalazł recept pożyteczny; y z onego pilnego czytania dał do druku księgę przeciw odszczepcom, z tytułem: *List do Boreckiego y Smotryckiego*. Za prawdę recept skuteczny: za wydaniem abo tey księgi nastąpiły częste znoszenia się iuż na Seymie, iuż w Wilnie we dworzę, iuż w monasterze S. Troycę, gdzie sam zawsze praesens będąc, z niesmiertelney sławy Iasnje Wielmożnym Mikołaiem Tryzną, Podskartim Naywyższym W. X. Litew., z świętey pamięci Przeoswieconym Iozephem Velaminem Rutskim Metropolitą wszytkskiey Rusi y z Przeoswieconym Antoniem Sielawą (ktoremu niech Bog da długie Pasterkie Panowanie), Metropolitą wszytkskiey Rusi, a na ten czas starszym monasterza Wilenskiego, y Oycami świętymi, y racyami słusznymi, y skutkami Jedności Świętey, y znakami Cerkwi Christusowey, ukazawał prawdę, y ku zgodzie, ku pokorze nakłaniał, dokazował.— Napisal potym y drugą księgę z tytułem *Pastor Oecumenicus*, ktora lubo nie iest w druku, ale, w Bibliotece monastera Wilenskiego będąc, poswiadcza wielką żarliwosc rozszerzenia chwały Bożey, z samego tytułu—*Pastor Oecumenicus*—pokazuiąc się wysokosc dowcipu, materia Teologiczna, koniec zbawienia bliźnego.“